

VILNIAUS UNIVERSITETO TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS JUSTICIJOS KATEDRA

Ištęstinių sesijinių studijų, V kurso,
Baudžiamosios justicijos šakos
Studentas Audrius Kvajauskas

PROVOKACIJOS SAMPRATA BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ

Magistro darbas

Darbo vadovė: Doc. dr. Gabrielė Juodkaitė – Granskienė
Recenzentas: Asist. Gintaras Jasaitis

Vilnius
2016

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. PROVOKACIJOS TURINYS, FORMOS IR POŽYMIAI	6
2. PROVOKACIJA ĮRODINĖJIMO PROCESĖ.....	15
3. NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ IMITUOJANČIO MODELIO ESANT PROVOKACIJOS POŽYMIAMS VERTINIMAS.	22
3.1 NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ IMITUOJANČIO MODELIO ATLIKIMO BEI PROVOKAVIMO DARYTI NUSIKALTIMĄ PROBLEMA	22
3.2 PROVOKACIJOS VERTINIMAS NACIONALINIŲ TEISMŲ PRAKTIKOJE.....	29
3.3 PROVOKACIJOS VERTINIMAS TARPTAUTINIŲ TEISMŲ PRAKTIKOJE.....	44
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	52
LITERATŪROS SĄRAŠAS	53
SANTRAUKA	57
SUMMARY	58

IVADAS

Kiekvienos teisinės valstybės pareiga – saugoti visuomenę nuo nusikalstamomis veikomis sukeltų pavojingų pasekmių, todėl valstybė turi sukurti tokią teisinę sistemą, kad būtų imtasi visų teisėtų prevencinių priemonių užkardyti teisei priešingas veikas, o to nepavykus, turi turėti mechanizmą, kaip padarytas nusikalstamas veikas kuo greičiau iširti bei suradus kaltininką – jį nubausti. Įgyvendinant šias pareigas, valstybė įsipareigota ginti žmogaus teises ir laisves ne tik nuo pavojingų kėsinių sukeltų nusikalstamomis veikomis, tačiau valstybė įsipareigoja ir pati nekurstyti asmens nusikalsti, kad vėliau už tai galėtų žmogų nubausti.

Tam, kad sėkmingai kovoti su nusikalstamumu, valstybė turi rasti efektyvių priemonių nusikalstamas veikas užkardyti. Nusikalstamumui evoliucionuojant, įprastų nusikalstamų veikų tyrimo veiksmų nebepakanka, todėl teisėsaugos institucijos imasi neviešo pobūdžio veiksmų. Vykdamas vieną iš neviešo pobūdžio veiksmų, teisėsaugos pareigūnai imituoja nusikalstamą veiką, siekdami iširti tokius nusikaltimus kaip kyšininkavimas, narkotikų prekyba, turto prievartavimas ir kitus nusikaltimus, tačiau kartais tokios pareigūnų, ar kartu su pareigūnais dirbančių asmenų pastangos peržengia nusikalstamos veikos imitavimo modelio ribas ir dirbtinai kuria pernelyg „patogią“ situaciją kontroliuojamam asmeniui nusikalsti. Čia ir kyla didžiausia problema, nes vienas iš labiausiai diskutuotinių pažeidimų yra provokacijos buvimas procese, tai yra kai valstybė siekdama savo tikslų, peržengia ribą tarp nusikalstamų veikų tyrimo ir tokių veikų provokavimo (kurstymo). Valstybės sukurstyta veika negali būti laikoma nusikalstama ir už ją negali būti baudžiama, nes priešingu atveju būtų pažeistos prigimtinės žmogaus teisės ir laisvės.

Temos aktualumas. Baudžiamojo proceso paskirtis yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau tekste – BPK) 1 straipsnio 1 dalis)¹. Tai reiškia, kad prokuroras bei ikiteisminio tyrimo įstaigos turi imtis visų įstatymų numatytų priemonių, dažnai ir tokių kaip neviešo pobūdžio veiksmai, kad būtų atliktas visapusiškas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika. Nors baudžiamojo proceso paskirtis aiškiai nurodo, kad visuomenės ir valstybės interesai turi būti

---

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1431, Nr. 46

ginami nepažeidžiant žmogaus ir piliečių teisių bei laisvių, tačiau taikant neviešo pobūdžio veiksmus, tai padaryti yra labai sunku, o kartais ir neįmanoma. Praktiniu požiūriu, provokacijos esmė atskleidžia ydingą baudžiamojo proceso pusę, kai siekiant teisėtų tikslų, naudojamos neteisėtos priemonės jiems pasiekti.

Šios temos aktualumą parodo tai, kad atskleidus provokacijos esmę, būtų galima išgryninti taisykles, kuriomis teismai galėtų remtis vertinat ar nusikalstamos veikos imitavimo modelis taikytas teisėtai, ar nebuvo peržengtos modelio taikymo ribos. Tai padėtų užtikrinti, kad nebūtų pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, kas yra vienas iš pagrindinių baudžiamojo proceso tikslų.

Darbo objektas. Šiame magistro darbe bus analizuojama provokacijos samprata baudžiamajame procese, atskleidžiant provokacijos turinį, jos formas bei požymius. Visapusiškai analizuojama provokacijos įtaka įrodinėjimo procesui. Taip pat bus pateikiama provokacijos problematikos analizė taikant nusikalstamos veikos imitavimo modelį. Analizuojant nacionalinių teismų bei Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojamą praktiką bus aptariama provokacijos atskirimo nuo teisėtų nusikalstamos veikos tyrimo veiksmų problema.

Darbo metodai. Šis tiriamasis darbas rašomas pasitelkiant tiek teorinius, tiek empirinius mokslinius metodus. Lyginamosios analizės, istoriniu, aprašomuoju bei sisteminiu metodu analizuojama provokacijos esmė Lietuvos ir užsienio teisės aktuose bei mokslinėje doktrinoje. Taip pat naudojant loginį, lyginamąjį bei sisteminių metodą analizuojama Lietuvos teismų praktika bei lyginama su Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojama praktika.

Darbo originalumas. Atkreiptinas dėmesys, kad mokslinių analizių provokacijos tema Lietuvos teisės doktrinoje visiškai nebuvo iki pat 2008 metų, kai Lietuvos valstybė pralaimėjo 3 bylas Europos Žmogaus Teisių Teisme susijusias su provokacija. Tapo akivaizdu, kad teisės doktrinoje reikėjo išsamios tokių sprendimų analizės, todėl pavieniai Lietuvos teisės mokslininkai ėmė analizuoti priimtus sprendimus susijusius su provokacijos problema, tačiau pati provokacijos samprata taip ir nebuvo analizuota. Manytina, kad siekiant padėti teismams tinkamai vertinti provokacijos problemą, pirmiausia reikia suprasti provokacijos esmę, kas tai yra ir kodėl provokacija yra draudžiama.

Šaltiniai. Šiame magistro darbe remtasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos norminiais teisės aktais (Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymu²,

---

² Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 65-2633.

Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymu³ ir kt.). Taip pat analizuojami Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai, Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika. Remtasi G. Godos, R. Jurkos, A. Gutausko ir kitų Lietuvos teisės mokslininkų darbais. Taip pat analizuoti užsienio autorių darbai susiję su provokacijos tema.

---

³ Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas. Valstybės žinios. 2012, Nr. 122-6093.

1. PROVOKACIJOS TURINYS, FORMOS IR POŽYMAI

Lietuvos teisinėje mokslinėje literatūroje provokacijos sąvoka atsirado gana neseniai⁴, nors užsienio literatūroje apie provokacijos problemą imta kalbėti dar praėjusio amžiaus pradžioje. Kai kurie užsienio autoriai teigia, kad provokacija pirmą kartą paminėta Biblijoje, kai Ieva buvo sugundyta žalčio – paragauti uždrausto vaisiaus, nors ne visi autoriai tokiam teiginiui pritaria. Kaip teigia Andrew Carlon – nors „rojaus atveju“ buvo ir kurstymas ir nubaudimas, tačiau kurstytojas (žaltys) ir institucija nubaudusi (Dievas) kartu nedirbo, todėl negalima sakyti, kad buvo provokacijos sudėtis⁵.

Provokacijos sąvoka Lietuvos Respublikos nacionaliniuose įstatymuose pirmą kartą paminėta 2002 m. birželio 20 d. Operatyvinės veiklos įstatymo 6 straipsnio 5 dalyje, kurioje nurodyta, kad: „Operatyvinės veiklos subjektams draudžiama provokuoti asmenis padaryti nusikalstamas veikas. Provokacija – tai spaudimas, aktyvus skatinimas ar kurstymas padaryti nusikalstamą veiką apribojant asmens veiksmų pasirinkimo laisvę, jei dėl to asmuo padaro ar kėsina padaryti nusikalstamą veiką, kurios prieš tai neketino padaryti.“ Įstatymų leidėjas, įtvirtindamas provokaciją, kaip teisei priešingus, draudžiamus veiksmus, šią sąvoką perkėlė iš Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimo⁶, kuriame nurodyta, kad: „valstybinės valdžios institucijos negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris leistų valstybės specialiosioms tarnyboms kurstyti, provokuoti asmenį padaryti nusikaltimą, kad vėliau dėl to atsirastų pagrindas pastarąjį asmenį nubausti. Valstybės ir jos institucijų pareiga yra užkirsti kelią nusikaltimams, o nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis gali būti tik viena iš priemonių, kai reikia išsiaiškinti asmens rengiamą, ar jau pradėtą daryti nusikaltimą“. Nors šiuo metu operatyvinės veiklos įstatymas nebegalioja, tačiau nuo 2013 m. sausio 1 d., įsigaliojusiame Kriminalinės žvalgybos įstatyme yra perkelta ta pati provokacijos samprata, kaip ir Operatyvinės veiklos įstatyme.

Neviešo pobūdžio veiksmai visuomenėje dažnai sutinkami priešišškai, kadangi daugelis žmonių juos supranta, kaip pavojų jų pilietinėms teisėms ir laisvėms, todėl įstatymų leidėjo

---

⁴ Vienas pirmųjų teisinėje mokslinėje literatūroje provokacijos sąvoką paminėjo doc. dr. Gintaras Goda straipsnyje *Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą*; Teisė 2000.

⁵ A. Carlon; *Entrapment, punishment and the sadistic state*; Virginia law review [Vol. 93:1081].

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198¹ straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

poziciją, įtvirtinti provokacijos draudimą, šiuo atveju galima suprasti ir kaip siekį skaidrinti teisėsaugos institucijų darbą.

Valstybės reakcija į daromus nusikaltimus turi būti staigi ir bekompromisė, siunčianti žinią, kad nusikalstamumas nebus toleruojamas ir pareigūnai visomis teisėtomis priemonėmis stengsis nusikaltimus išaiškinti, o kaltus asmenis patraukti atsakomybėn. Kitą vertus, pareigūnai yra aktyvūs ir kartais sukuria palankias situacijas nusikalstamoms veikoms kilti, o tokia situacija neatitinka visuomenei siunčiamos žinios. Pareigūnai dažnai įsitraukia į jau daromus nusikaltimus, siekdami surinkti kuo daugiau informacijos apie nusikalstamoje veikoje dalyvaujančius asmenis, daromos nusikalstamos veikos apimtis, kad vėliau nusikaltimus darantys asmenys būtų patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Manytina, kad tokių taktikų naudojimas nepažeidžia baudžiamojos proceso normų ir tokios taktikos yra rekomenduojamos, tačiau kartais pareigūnai peržengia nusikalstamą veiką imituojančio modelio ribas neapsiribojant vien pasyvių veiksmų atlikimu. Tai parodo, kad norint tinkamai įgyvendinti nusikalstamos veikos imitavimo modelį, reikia nustatyti aiškias ribas, kokius veiksmus gali atlikti nusikalstamos veikos imitavimo modelyje dalyvaujantys asmenys. Tokių ribų nebuvimas sudaro pagrįstas prielaidas susidaryti situacijoms, kai asmenys gali būti išprovokuoti padaryti nusikalstamas veikas, kurių be teisėsaugos institucijų įsikišimo nebūtų padarę.

BPK 159 straipsnis nustato tvarką, dėl leidimo atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, tai yra kokius veiksmus privalo atlikti prokuroras, kad imituojamas modelis būtų teisėtas ir šių veiksmų atlikimo metu surinkti duomenys galėtų būti pripažinti įrodymais. Minimo straipsnio 3 dalyje yra nurodoma, kad atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, draudžiama provokuoti asmenį padaryti nusikalstamą veiką. Tai patvirtina ir formuojama teismų praktika, deklaruojant, kad: „Konstatavus, kad asmens nusikalstamas veikas lėmė provokacija, už tokias veikas negali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, nes valstybė negali „sukurti“ nusikaltimų, o po to už juos bausti⁷“. Be to, bet kokia informacija, gauta kaip provokacijos rezultatas, neatitinka BPK 20 straipsnyje numatytų kriterijų⁸ ir negali būti pripažįstama įrodymu.

Prokuroras iš asmens gavęs informaciją, kad tam asmeniui siūloma padaryti nusikaltimą, ar dalyvauti jį darant, gali kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją su prašymu leisti tam asmeniui atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus (BPK 159 str. 1 dalis).

---

⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 4 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-549/2006.

⁸ Įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti BPK numatytais proceso veiksmiais.

Sankcionuojant nusikalstamos veikos modelį, turi būti patikrinta, ar yra faktinis bei teisinis pagrindas taikyti nusikalstamos veikos imitavimo modelį. Neužtenka gandų, arba asmens manymo, kad tam tikras asmuo planuoja daryti, daro, ar jau padarė nusikalstamą veiką. Reikia turėti patvirtintą informaciją, tačiau kai kuriais atvejais, tokia informacija gaunama vadovaujantis valstybės paslaptį sudarančia informacija, todėl byloje turi būti išrašas, kuriame slaptos informacijos nėra. Nesant šio pagrįstos informacijos požymio, negalima daryti išvados, kad buvo prisijungta prie jau daromos nusikalstamos veikos, o tai yra vienas iš provokacijos požymių⁹.

Formuojant provokacijos sampratą labai didelį indėlį įnešė nacionalinių teismų praktika bei Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas anksčiau paminėtame nutarime pažymėjo, kad: „modeliu gali būti tik „prisijungiama“ prie tęstinių ar trunkamųjų nusikaltimų, taip pat kitų besitęsiančių, bet nepasibaigusių nusikaltimų. Jie tik imituoja rengiamo ar daromo nusikaltimo veiksmus. Modeliu negali būti kurstomas ar provokuojamas naujo nusikaltimo darymas, negali būti kurstoma padaryti nusikalstamą veiką, kurią asmuo tik rengė ir savo veiksmus nutraukė¹⁰.“ Iš to darytina išvada, kad nusikalstamos veikos imitavimo modelio ribos turi būti aiškiai apibrėžtos, kad vėliau teismui, sprendžiant kaltės klausimą, nekiltų net menkiausios abejonės dėl modelio teisėtumo.

2001 m. vasario 27 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kasacinėje nutartyje¹¹ Nr. 2K-52/2001 pasisakė, kad: „nusikaltimo provokacija yra artimas kurstymui, tačiau ne tapatus reiškiny. Nusikaltimo provokacija tai kurstymo padaryti nusikaltimą atmaina. Provokacija tai asmens lenkimas (kurstymas) padaryti nusikaltimą, tikslu vėliau susidoroti su juo, dėl kurstymo padarytos veikos, teisėsaugos institucijų pagalba, patraukiant sukurstytą asmenį baudžiamojon atsakomybėn už jo padarytą veiką.“ Aurelijus Gutauskas ir Justas Laucius nagrinėdami teisminę praktiką yra pastebėję, kad: „Korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų specifika yra ta, kad darant šiuos nusikaltimus neišvengiamai viena pusė yra kurstytojas. Valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo prašantis kyšio yra kurstytojas papirkimo prasme, nes jis kursto duoti kyšį. Siūlantis kyšį asmuo visada yra kurstytojas kyšininkavimo prasme, nes savo pasiūlymu jis kursto valstybės tarnautoją, ar jam prilygintą asmenį priimti

---

⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. vasario 2 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-11-895/2016; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. gruodžio 3 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-7-357-699/2016 ir kitose bylose.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198¹ straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 27 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-52/2001.

kyši¹². Nagrinėjant korupcinių nusikaltimų mechanizmą galime aiškiai pastebėti, kad paprastai tokios veikos padaromos įtikinėjant asmenį atlikti konkrečius veiksmus, arba nuo jų susilaikyti. Atkreiptinas dėmesys, kad nustatant provokacijos buvimą, labai svarbus yra valinis momentas, kadangi tiek kyšio davėjas, tiek kyšio priėmėjas turi valios laisvę pasirinkti savo elgesio variantą. Jei kontroliuojamas asmuo neišreiškė savo valios atlikti teisei priešingas veikas, tai nusikalstamą elgesio modelį imituojujantys pareigūnai negali jo skatinti nusikalsti, kad vėliau už tai asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

Taip pat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. spalio 4 d. nutartyje¹³ Nr. 2K-549/2006 yra nurodęs, kad: „provokacija kaip veika gali pasireikšti kito asmens lenkimu padaryti konkrečią nusikalstamą veiką, jį įtikinėjant, grasinant, šantažuojant, prašant ar naudojant kitus veiksmus, palaužiančius asmens valią ir nulemiančius jo apsisprendimą elgtis nusikalstamai.“ Šiuo atveju, kalbant apie nusikalstamo ketinimo ištakas, reikia atsižvelgti į tai iš kieno valios ir pastangų kilo mintis nusikalsti. Jei ketinimas nusikalsti kyla iš asmens valios, tai tokiu atveju provokacijos nebus, tačiau jei idėją nusikalsti sukuria ir asmeniui įteigia pareigūnas, ar asmuo dirbantis kartu su pareigūnais bei už tokią veiką vėliau asmuo patraukiamas baudžiamojon atsakomybėn, tai tokiu atveju galima drąsiai teigti, kad asmuo buvo išprovokuotas nusikalsti.

2008 m. gruodžio 16 d. nutartyje¹⁴, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas plenarinės sesijos metu, pasiremdamas Europos Žmogaus Teisių Teismo išvada byloje Ramanauskas v. Lithuania¹⁵, nurodė, kad „policijos kurstymu laikytina tai, kad jei pareigūnai, nepaisant to, ar jie būtų saugumo pajėgų atstovai, ar asmenys, veikę pagal jų instrukcijas, neapsiribotų iš esmės pasyviu baudžiamosios veikos tyrimu, bet darytų subjektui tokią įtaką, kokia sukurstytų nusikaltimo, kuris kitaip nebūtų padarytas, padarymą, siekdami įrodyti nusikaltimą, t. y. pateikti įrodymus ir pradėti baudžiamąjį persekiojimą. Tiek pagal Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, tiek pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją provokacijos faktas nustatytinas tokiu atveju, kai galima daryti išvadą, kad konkreti veika nebūtų buvusi atlikta be valstybės pareigūnų įsikišimo.“ Kaip paminėta nagrinėjamoje byloje Lietuvos teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo pozicijos išsiskyrė ne dėl provokacijos pripažinimo ar nepripažinimo neleistina veikla, o dėl kriterijų, pagal kuriuos neleistina, draudžiama

---

¹² A. Gutauskas, J. Laucius; Korupcija Lietuvoje: Ikitėsininio ir teisminio nagrinėjimo praktika, 2007. Teisės institutas, p. 77.

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 4 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-549/2006.

¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 16 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-P-6/2008.

¹⁵ Ramanauskas v. Lithuania, Application no. 74420/01, judgment of 5 February 2008.

provokacija atribojama nuo leistino prisijungimo prie jau daromos nusikalstamos veikos. Atsižvelgdamas į susidariusią situaciją, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išskyrė taisykles, kuriomis būtina vadovautis sprendžiant, ar nusikalstamos veikos imitavimo modelis buvo taikomas teisėtai, ar buvo provokacija:

1. „Tokie veiksmai kaip nusikalstamos veikos imitacijos modelis gali būti atliekami tik prieš asmenį, apie kurio, tikėtina, nusikalstamą veiką jau turima duomenų (vien tik gandų ar panašios nepatikrinamos informacijos tam nepakanka), nes tik tokiu atveju gali būti daroma išvada apie „prisijungimą“ prie daromos nusikalstamos veikos, o ne naujos veikos išprovokavimą – iš esmės tokia išvada daryta visose toliau nurodytose Europos Žmogaus Teisių Teismo bylose.

2. Privatūs asmenys gali vykdyti pareigūnų užduotis, jei jie prieš tai kreipėsi į pareigūnus ir pranešė apie gautus siūlymus atlikti nusikalstamus veiksmus (motyvai bylose *Miliniene prieš Lietuvą*¹⁶, *Sequeira prieš Portugaliją*¹⁷). Teisėsaugos įstaigų pareigūnai negali veikti kaip privatūs asmenys (sprendimas *Ramanauskas prieš Lietuvą* byloje); privačių asmenų veiksmai gali būti pripažinti provokacija, jei tie asmenys veikia kontroliuojami bei prižiūrimi pareigūnų ir skatina nusikalsti asmenį, apie kurio nusikalstamą veiką jokių konkrečių duomenų neturima (sprendimas *Vanyan prieš Rusiją*¹⁸ byloje).

3. Išvada apie provokaciją gali būti daroma net ir tuo atveju, kai valstybės pareigūnų skatinimas atlikti tam tikrus veiksmus nėra ypač intensyvus, primygtinis (sprendimas *Teixeira de Castro prieš Portugaliją*¹⁹ byloje); taip pat ir tada, kai valstybės pareigūnai ar jų kontroliuojami asmenys su jau įtariamu asmeniu, kurį siekiama patraukti baudžiamojon atsakomybėn, kontaktuoja ne tiesiogiai, o per tuo metu niekuo neįtariamus tarpininkus (sprendimas *Pyrgiotakis prieš Graikiją*²⁰ byloje).

4. Nagrinėjant bylą teisme valstybės institucijoms tenka našta paneigti gynybos argumentus dėl provokavimo (nebent tie argumentai būtų visiškai neįtikinami); tai gali būti padaryta tik vadovaujantis rungimosi principu ištyrus įrodymus apie kaltinamojo elgesį prieš specialių veiksmų prieš jį sankcionavimą; tikrinant, ar kaltinamasis nebuvo išprovokuotas padaryti nusikalstamą veiką, būtina nustatyti: a) priežastis, dėl kurių buvo nuspręsta vykdyti operaciją; b) pareigūnų dalyvavimo darant nusikalstamą veiką laipsnį ir c) kaltinamajam

---

¹⁶ *Miliniene v. Lithuania*, Application no. 74355/01, judgment of 24 June 2008.

¹⁷ *Sequeira v. Portugal*, Application no. 73557/01, decision of 6 May 2003.

¹⁸ *Vanyan v. Russia*, Application no. 53203/99, judgment of 15 December 2005.

¹⁹ *Teixeira de Castro v. Portugal*, Application no. 25829/94, judgment of 9 June 1998.

²⁰ *Pyrgiotakis c. Grece*, Requête no. 15100/06, ARRÊT du 21 février 2008.

taikyto provokavimo ar spaudimo pobūdį (sprendimai *Ramanauskas prieš Lietuvą, Edwards ir Lewis prieš Jungtinę Karalystę*²¹ bylose).

5. Nustačius provokacijos faktą, visi įrodymai, gauti provokacijos metu, turi būti pripažįstami neleistiniais; kaltinamojo prisipažinimas provokacijos fakto bei jo padarinių nepaneigia, prisipažinimas tokioje situacijoje nėra tinkamas įrodymas kaltinamojo kaltei pagrįsti (sprendimai *Ramanauskas prieš Lietuvą, Teixeira de Castro prieš Portugaliją, Khudobin prieš Rusiją, Pyrgiotakis prieš Graikiją* bylose).

6. Pageidautina, kad ne viešo pobūdžio veiksmų atlikimas būtų kontroliuojamas teismo, nors prokuroro kontrolė savaime Konvencijos pažeidimo nereiškia (sprendimai *Teixeira de Castro prieš Portugaliją, Milinienė prieš Lietuvą* bylose)²².

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje²³ pripažįstama, kad organizuoto nusikalstamumo augimas reikalauja, jog būtų imtasi tinkamų priemonių kovoti su juo, įskaitant specialiųjų metodų taikymą, tačiau kartu nuosekliai akcentuojama, kad teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, iš kurios kyla „gerojo teisingumo vykdymo“ reikalavimas, taikoma visoms nusikalstamų veikų rūšims, pradedant paprasčiausiomis ir baigiant sudėtingiausiomis. Teisė į sąžiningą teisingumo vykdymą demokratinėje visuomenėje užima tokią svarbią vietą, kad negali būti paaukojama praktiniais sumetimais. Specifiniame tyrimo metodu, taikomų, be kita ko, kovojant su prekyba narkotinėmis medžiagomis, kontekste ilgametė EŽTT nuomonė yra ta, kad viešasis interesas negali pateisinti įrodymų, gautų panaudojus policijos provokaciją, naudojimo, nes dėl to kiltų pavojus, jog iš kaltinamojo nuo pat pradžių bus galutinai atimta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą²⁴.

Analizuojant provokacijos turinį, iš pažiūros galima susidarytį įspūdį, kad provokacija galima tik tiesiogiai, aktyviai skatinant asmenį nusikalsti, kadangi tokį teisės normos turinį apibrėžia ir Kriminalinės žvalgybos įstatymas bei Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, tačiau siekiant atskirti nusikalstamos veikos modelio imitavimą nuo provokacijos, yra būtina diskutuoti apie provokacijos formas. Reikia išsiaiškinti, ar įmanoma provokacija, jei nėra atliekami aktyvūs skatinimo veiksmai, tačiau toks veikimas, ar neveikimas gali būti prilyginamas provokavimui.

---

²¹ Edwards and Lewis v. the United Kingdom, Application no. 39647/98, 40461/98, judgment of 22 July 2003.

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 16 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-P-6/2008.

²³ Ramanauskas v. Lithuania, Application no. 74420/01, judgment of 5 February 2008, 53 punktas.

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 2 d. Teismų praktikos nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis ar pirmos kategorijos šių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) (BK 259-261, 263-264, 266 straipsniai) Apžvalga Nr. AB-40-1. 40, p. 495-621.

Iš esmės, kalbant apie provokacijos metu atliekamus veiksmus, dažniausiai minimi aktyvūs veiksmai, tokie kaip lenkimas, įtikinėjimas, prašymas ir pan., tačiau baigtinio sąrašo veiksmų, kada bus pripažįstama provokacija nepateikia, tik palieka dispozityvią formuluotę: „naudojant kitus veiksmus, palaužiančius asmens valią ir nulemiančius jo apsisprendimą elgtis nusikalstamai²⁵“. Šiuo atveju, autoriaus nuomone, yra paliekama vietos ir pasyviom provokacijos formom. Imituojant nusikalstamos veikos modelį, pareigūnai, ar asmenys veikiantys kartu su pareigūnais gali sudaryti neįprastai patrauklią situaciją asmeniui nusikalsti. Kaip pavyzdys pateikiama situacija, kai atviroje, viešoje vietoje be priežiūros paliekami vertingi daiktai. Šiuo atveju pareigūnai jokių aktyvių veiksmų neatlieka, tačiau net ir nusikalsti neketinusiame piliečiui gali kilti pagunda nusikalsti, nors iki to momento, jis jokio nusikaltimo ir neketino daryti, tačiau dirbtinai sukurta situacija provokuoja jį pasielgti nusikalstamai.

Profesorius dr. Raimundas Jurka teigia, kad provokavimas padaryti nusikalstamą veiką yra galimas ir nesant provokaciją rodančių požymių. „Tikslinga prisiminti nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų esmę t. y. lemiamą sąlygą – laisvą asmens apsisprendimą, kokį kelią rinktis – teisėtą, ar ne. Neginčijama, kad ši sąlyga yra rodiklis, ar imituojantys veiksmai buvo atlikti leistinai nesant provokacijos požymių. Tačiau laisvė pasirinkti elgesio būdą turi būti „natūrali“. Teisėsaugos pareigūnai įgyvendindami nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus ir jų metu suteikdami galimybę asmeniui pasirinkti, negali suteikti „šanso“ asmeniui pereiti nuo galimybės pasirinkti iki galimybės nusikalsti lygmens²⁶“.

Autorius iš esmės sutinka su šia profesoriaus R. Jurkos nuomone, kadangi būna tokių situacijų, kai per ilgai taikant nusikalstamos veikos imitavimo modelį, pareigūnai sudaro tokias palankias aplinkybes nusikalsti, kurios iš esmės supanašėja su provokacija ir tampa neteisėtomis. Lietuvos apeliacinis teismas 2011 m. lapkričio 11 d. nutartimi²⁷ išaiškino, kad: „NVIM (nusikalstamos veikos imitacijos modelis) ir NVIV (nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų) taikymo laikas turi būti optimalus, t. y. jie turi tęstis lygiai tiek laiko, kiek reikia pilnai atskleisti ir užkardyti nusikalstamą veiką, surinkti įrodymus dėl nusikalstamos veikos padarymo, išaiškinti nusikaltimą padariusius asmenis, kad būtų galima greitai ir efektyviai nubausti kaltininkus. Turint galvoje, kad valstybės tikslas yra ginti žmonių teises, laiku užkardyti nusikaltimus, o ne juos skatinti, galima teigti, kad nusikalstamos veikos imitavimo

---

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 4 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-549/2006.

²⁶ R. Jurka, Nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai: provokacijos formos. Lietuvos advokatūra, 2013 Nr. 1 (46), p. 6.

²⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2011 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-157/2011.

veiksmai (modelis) turi būti tęsiami tol, kol surenkama pakankami įrodymų, leidžiančių patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Jie turi būti nutraukiami surinkus pakankami nusikalstamos veikos įrodymų, leidžiančių pradėti ir vykdyti ikiteisminį tyrimą, kad būtų galima būtų perduoti teismui, o kaltininkas būtų greitai ir teisingai nubaustas.“

Nagrinėjant bei aiškinant provokacijos turinį, neužtenka vadovautis vien norminiais teisės aktais, kadangi įstatymuose provokacijos turinys apibrėžtas labai lakoniškai. Analizuojant tam tikrą situaciją bei siekiant tinkamai atskleisti provokacijos turinį yra būtina plėsti provokacijos sąvoką. Šioje vietoje ir vėl iniciatyvos imasi teisminės institucijos.

Teismai padėjo išplėtoti ne tik aktyvios provokacijos sampratą, bet atitinkamai pasisakė ir dėl pasyvios (netiesioginės) provokacijos egzistavimo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 m. vasario 22 d. nutartyje²⁸ nurodė: „tęsiant pareigūnų veiksmus, pradėtus pagal NVIM, nesant provokacijos, dėl ilgalaikio asmens, kurio atžvilgiu vykdomas tyrimas, nusikalstamos iniciatyvos palaikymo, net kai pati iniciatyva kyla ne iš pareigūnų, o iš asmens, kurio atžvilgiu vykdomas tyrimas, susidaro situacija, kai formaliai teisėti valstybės veiksmai supanašėja su provokacija ir tampa neteisėtais.“ Ši teismo nutartis aiškiai nustato pasyviosios provokacijos gaires, kadangi policijos pareigūnams veikiant valstybės vardu pagal nusikalstamos veikos imitavimo modelį, tačiau laiku neužkertant kelio tolesniems nusikalstamiems veiksmams, sudaro sąlygas atsirasti naujoms nusikalstamoms veikoms t. y. netiesiogiai skatina nusikalsti. Toliau teismas plėtodamas pasyviosios provokacijos turinį išaiškino, kad: „Išvada apie tai, kad valstybės pareigūnai skatina asmenis daryti nusikalstamas veikas, gali būti daroma ne tik tada, kai nustatoma, jog asmenys, prieš kuriuos atliekami neviešo pobūdžio veiksmai, buvo tiesiogiai įtikinėjami, raginami atlikti priešingus teisei veiksmus, bet ir tada, kai pareigūnų elgesys nebuvo vien tik pasyvus ir iš jo galima spręsti, kad ilgesnį laiką besitęsiantys pareigūnų veiksmai turėjo esminę įtaką asmenų, prieš kuriuos buvo taikomos neviešo pobūdžio priemonės, veiksmams.“²⁹

Apibendrinant šiame darbo skyriuje išanalizuotą provokacijos turinį, formas ir požymius, pažymėtina, kad labai svarbu nustatyti nusikalstamos veikos subjektyviąją pusę, t. y. valinį momentą nusikalsti. Būtina įsitikinti iš kieno iniciatyvos kilo mintis padaryti nusikalstamą, nes jei nustačius, kad be policijos pareigūnų įsikišimo nusikalstama veika nebūtų buvusi padaryta, tai galima daryti pagrįstą išvadą, kad žmogus buvo išprovokuotas nusikalsti.

---

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 22 d. nutartis Nr. 2K-7-86/2011.

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gegužės 29 d. nutartis Nr. 2K-262/2012.

Atkreiptinas dėmesys, kad gynybai iškėlus provokacijos problemą, teismas turi pareigą paneigti gynybos argumentus dėl provokavimo. Tai gali būti padaryta rungimosi principu ištyrus surinktus duomenis susijusius su nusikalstamos veikos imitavimo modelio sankcionavimo bei įgyvendinimo teisėtumu.

Taip pat būtina paminėti, kad pagal šiuo metu formuojamą teisinę praktiką, galima išskirti dvi provokacijos formas, t. y. tiesioginę – kai asmuo aktyviais policijos pareigūnų veiksmais yra įtikinėjamas, ar gundomas nusikalsti bei netiesioginę – kai policijos pareigūnų veiksmai dėl per ilgo nusikalstamos veikos imitavimo modelio taikymo laiko supanašėja su provokacija ir tampa neteisėtais.

Autoriaus nuomone, nusikalstamos veikos imitavimo modelio taikymas yra būtinas siekiant tinkamai išnagrinėti organizuoto nusikalstamumo daromus nusikaltimus, tačiau taip pat būtina neperžengti nusikalstamos veikos imitavimo modelyje numatytų ribų, kad nepažeisti asmenų teisės į teisingą (sąžiningą) procesą.

2. PROVOKACIJA ĮRODINĖJIMO PROCESĖ

Kiekvienu atveju, kai paaiškėja, kad yra įvykdytas nusikaltimas, ikiteisminio tyrimo įstaigos turi imtis visų įstatymuose numatytų priemonių, kad nusikaltimas būtų išaiškintas. Tiriant nusikalstamas veikas, pagrindinis ikiteisminio tyrimo pareigūnų tikslas yra surinkti kuo daugiau duomenų apie įvykdytos nusikalstamos veikos aplinkybes, taip priartėjant prie tiesos nustatymo. Būtent baudžiamojo proceso kodeksas yra pagrindinis įstatymas, apibrėžiantis baudžiamąjį procesą bei numato, kokie veiksmai gali būti atlikti tiriant nusikaltimas veikas, tačiau atskirų baudžiamojo proceso veiksmų tvarką gali nustatyti ir kiti įstatymai (pvz. Kriminalinės žvalgybos įstatymas).

„Įrodinėjimas baudžiamajame procese – tai įstatymo reglamentuota ikiteisminio tyrimo įstaigų ir jų pareigūnų, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo, teismo ir proceso dalyvių (įtariamojo, kaltinamojo, gynėjo, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo, taip pat įtariamojo, kaltinamojo, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo atstovo) veikla, kuria renkami, pateikiami, tikrinami ir vertinami duomenys, reikšmingi tiriamo įvykio aplinkybių, nusikalstamos veikos buvimo ar nebuvimo, kitų aplinkybių turinčių reikšmės bylai išspręsti teisingai, nustatymas“³⁰. Iš taip suformuotos įrodinėjimo sampratos galime daryti išvadą, kad teismai privalo vertinti ne tik BPK nustatyta tvarka surinktus bei pateiktus duomenis, tačiau įrodymais gali pripažinti ir iš kitų šaltinių gautus duomenis, jei jie atitinka BPK 20 str. 4 d. nuostatas bei gali būti patikrinti BPK XXI skyriuje numatytais proceso veiksmis.

Tiriant nusikalstamas veikas, o ypač susijusias su organizuotu nusikalstamumu, neretai įprastinių tyrimo veiksmų atlikimo neužtenka, todėl reikia pasitelkti specialiąsias tyrimo priemones. Šioje vietoje ir prasideda pagrindinės įrodinėjimo problemos, kadangi BPK numato galimybę taikyti specialiąsias priemones, tačiau šių priemonių įgyvendinimo taisyklės paprastai reglamentuoja kiti įstatymai. Tam, kad surinkti duomenys galėtų būti pripažinti įrodymais bei turinčiais reikšmės teisingam bylos išnagrinėjimui, šie duomenys visų pirma turi atitikinti įrodymams keliamus reikalavimus. Gana dažnai įrodymais pripažįstami duomenys gauti Kriminalinės žvalgybos įstatymo reikalavimais, o būtent taikant nusikalstamos veikos imitavimo modelį. Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra pažymėjęs, kad jei sankcionavus nusikalstamos veikos imitavimo modelį techninės priemonės panaudotos pagrįstai ir teisėtai,

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis, Teismų praktika Nr. 27, Vilnius, 2007, p. 321.

nepažeidžiant Operatyvinės veiklos įstatymo (įsigaliojus Kriminalinės žvalgybos įstatymui, reikėtų vertinti šio įstatymo nuostatas) reikalavimų, tai nusikalstamos veikos imitavimo modelio metu gauti duomenys yra teisėti ir atitinka BPK 20 str. 4 d. nuostatas³¹.

Nagrinėjant baudžiamąsias bylas, teismai nepasisako kodėl tam tikrus duomenis pripažino įrodymais, tačiau jei dalis duomenų įrodymais nepripažinti, tai teismas priimdamas nuosprendį tai turėtų išaiškinti. Taigi, teismas nagrinėdamas bylą tiria visus ikiteisminio tyrimo metu bei teismo nagrinėjimo metu surinktus duomenis, tame tarpe ir duomenis susijusius su nusikalstamos veikos imitavimo modeliu, tačiau bylose, kuriose buvo taikytas modelis, neretai yra keliamas provokacijos klausimas. Neabejotinai galime teigti, kad provokacija baudžiamajame procese yra draudžiama, kadangi tai nurodo ne tik BPK ir Kriminalinės žvalgybos įstatymo normos, tačiau tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis teismas bei Europos Žmogaus Teisių Teismas.

Nagrinėjant provokacijos problemą įrodinėjimo procese yra būtina aptarti įrodymų leistinumą, kadangi įrodinėjant bylai svarbias aplinkybes ir vertinant surinktus duomenis per įrodymų leistinumą prizmę, svarbiausia yra ne surinktų duomenų turinys ir kokią bylai svarbią aplinkybę šie duomenys patvirtina, arba paneigia, tačiau svarbiausia yra tai, kaip tie duomenys buvo gauti. BPK 20 str. 4 d. nurodyta, kad įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti BPK numatytais proceso veiksmams. Įrodymų leistinumą yra aktualus nagrinėjamai temai, kadangi paprastai tariant, provokacijos turinį sudaro neteisėtas kriminalinė žvalgybos subjektų veikimas įtariamojo atžvilgiu, o vienas iš įrodymų leistinumą elementų yra „įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys“. Teisėtais būdais gautus duomenis galime laikyti tokiais duomenis, kurie surinkti BPK numatytais procesiniais veiksmams, nepažeidžiant šiems procesiniams veiksmams keliamų reikalavimų bei tinkamai juos užfiksuojant.

BPK 159 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad: „Prokuroras, iš asmens gavęs informaciją, kad tam asmeniui siūloma padaryti nusikaltimą ar dalyvauti jį darant, gali kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją su prašymu leisti tam asmeniui atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, kad būtų įmanoma išaiškinti nusikaltimus darančius asmenis“. Nors nusikalstamos veikos imitavimo modelio atlikimo tvarką reglamentuoja Kriminalinės žvalgybos įstatymas, tačiau galimybę taikyti tokią procesinę prievartos priemonę esant atitinkamai situacijai numato ir BPK, todėl nusikalstamos veikos imitavimo modelio taikymo metu surinkti duomenys, gali būti pripažinti įrodymais. Įrodymų leistinumą principas iš esmės reiškia, kad surinkti duomenys

---

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 17 d. nutartis Nr. 2K-624/2006.

yra patikimi jei renkant šiuos duomenis iš esmės nebuvo suvaržytos įstatymų garantuojamos asmens teisės.

Sankcionuojant procesinę prievartos priemonę, praktiškai visais atvejais susidursime su žmogaus teisių ir laisvių pažeidimais. Kriminalinės žvalgybos įstatymo 5 straipsnio 1 dalis numato, kad: „Kriminalinės žvalgybos metu negali būti pažeistos žmogaus teisės ir laisvės. Atskiri šių teisių ir laisvių ribojimai yra laikini ir gali būti taikomi tik įstatymų nustatyta tvarka, siekiant apginti kito asmens teises ir laisves, nuosavybę, visuomenės ir valstybės saugumą.“ Žvelgiant į šią formuluotę galima daryti išvadą, kad įstatymo leidėjas deklaratyviai nurodo, kad žmogaus teisės ir laisvės negali būti pažeidžiamos, kadangi jau sekančiame sakinyje nurodo, kad atskiri šių teisių ir laisvių ribojimai galimi siekiant didesnio gėrio, tai yra siekio apsaugoti visuomenę ir valstybę nuo pavojingo kėsینimosi. Tokia įstatymų leidėjo pozicija yra visiškai suprantama, kadangi praktiškai nėra įmanoma situacija, kai taikant procesines prievartos priemones, apibrėžtas kriminalinės žvalgybos įstatyme, būtų galima apsieiti be tam tikrų žmogaus teisių pažeidimų. „Atliekant įstatyme numatytus veiksmus, gauti duomenys dėl leistinumo reikalavimo pažeidimo, negali būti laikomi įrodymais, jei atliekant šiuos veiksmus buvo nepagrįstai suvaržytos žmogaus teisės, pažeisti proceso principai, ar proceso veiksmas būtų atliktas nepakankamai tiksliai laikantis tam veiksmui atlikti nustatytų pagrindinių taisyklių.“³²

Demokratinėse pasaulio valstybėse visais atvejais provokacija yra pripažįstama kaip teisei priešingas veikimas, tačiau provokacijos buvimo baudžiamosiose bylose vertinimas skiriasi. Anksčiau Anglijoje bei šiuo metu Singapūre³³, faktas, kad įtariamasis buvo išprovokuotas atlikti nusikalstamą veiką teismui nėra labai svarbus, tačiau gali turėti įtakos bausmės skyrimui. Tai reiškia, kad šios teisinės valstybės sistemoje provokacija labiau vertinama tik kaip atsakomybę lengvinančioji atsakomybė.

Daugelyje kitų šalių, teismai yra linkę vertinti provokaciją daug rimčiau. Pavyzdžiui Australijos teisminiame procese, kaip ir Lietuvoje, nustačius provokacijos faktą, visi šiuo būdu surinkti įrodymai teismo nėra vertinami ir priimant sprendimą tokiais įrodymais nesiremiamas³⁴. Tačiau bene griežčiausiai provokaciją vertina Kanados, Jungtinių Amerikos Valstijų ir Anglijos teisminės sistemos. Tiek Kanadoje, tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose, tiek Anglijoje, nustačius, kad kaltinimas grindžiamas provokacijos metu surinktais įrodymais, teismai imasi

---

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis, Teismų praktika Nr. 27, Vilnius, 2007, p. 333.

³³ Legal studies, Vol 31 No 1, March 2011, p. 71.

³⁴ Legal studies, Vol 31 No 1, March 2011, p. 71.

griežčiausių priemonių ir baudžiamąją bylą nutraukia³⁵. Tokių veiksmų imamas dėl šiose šalyse egzistuojančios „užnuodyto medžio vaisiaus“ doktrinos, kuri teigia, kad neleistiniais būdais gauti duomenys negali būti pripažįstami kaip įrodymai, jei informacija, kuria remiantis veikos įkalčiai buvo surasti, buvo gauti neleistiniais būdais. Tokie duomenys negali būti pripažįstami įrodymais, nes jie nuo pat pradžių nebuvo gauti leistiniais būdais. Tai reiškia, kad visais kitais vėliau surinktais duomenimis remtis negalima, nes jie taip pat yra „nuodingi“.

Lyginant paminėtus pavyzdžius manytina, kad Lietuvos teisinė sistema vertinat provokaciją, labiausiai supanašėjusi su Australijoje taikomu modeliu, kadangi pagal šiuo metu formuojamą praktiką, Lietuvos teismai nustatę, kad byloje esantys duomenys surinkti esant provokuojamiems ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnų veiksams, šių duomenų nepripažįsta įrodymais, nes tokie duomenys neatitinka BPK 20 str. 4 d. keliamų reikalavimų ir nuosprendyje tokiais duomenimis nesiremiam, tačiau tai neužkerta kelio patraukti minėtą asmenį baudžiamojon atsakomybėn, jei pakanka įstatymų nustatyta tvarka surinktų duomenų, pagrindžiančių kaltinamojo kaltę.

Autoriaus nuomone, kad šiuo metu Lietuvoje egzistuojanti įrodymų vertinimo sistema yra optimaliausia, kadangi esant tokiam surinktų duomenų vertinimui, yra ginamos asmenų teisės į teisingą (sąžiningą) procesą, tuo pačiu nesuteikiant begalinių teisių ikiteisminio tyrimo įstaigoms. Manytina, kad Singapūre susiformavusi sistema yra ydinga, kadangi sudaro prielaidas valstybei piktnaudžiauti savo teisėmis. Taip pat Kanadoje, JAV bei Anglijoje susiformavusi sistema yra per daug kategoriška, kadangi padarius pažeidimą nepaliekama vietos klaidai ištaisyti kitais įstatymuose nurodytais teisėtais būdais.

Vertinant Singapūre galiojančias taisykles, kai provokacijos buvimas neturi įtakos priimamiems sprendimams, sudaro prielaidas ikiteisminio tyrimo pareigūnams piktnaudžiauti procesu, palenkiant asmenį nusikalsti, nors be pareigūnų įsikišimo jis nusikalstamos veikos nebūtų atlikęs. Taip pat pareigūnai netiesiogiai yra skatinami neleistiniais būdais rinkti įrodymus, taip pažeidžiant asmenų teises. Tokių teisinių tradicijų teisės mokslininkai teigia, kad asmuo jokiais atvejais negali nusikalsti. Asmuo, kuris padarė nusikaltimą sukurstytas, yra linkęs nusikalsti, todėl yra tik laiko klausimas, kada jis savo ketinimus įvykdys ir be pareigūnų įsikišimo.

Galima sutikti su Australijoje egzistuojančiu provokacijos modeliu, kadangi taikant tokį vertinimą, iš esmės provokacijos metu surinktais duomenimis teismas nesiremia. Darytina išvada, kad teismas teisdamas asmenį, kuris buvo išprovokuotas padaryti nusikaltimą remiasi

---

³⁵ Legal studies, Vol 31 No 1, March 2011, p. 71.

kitais įstatymų nustatytais būdais surinktais duomenimis, kurie nesusiję su provokacija. Lietuvoje nagrinėjant baudžiamąją bylą bei vertinant byloje surinktus duomenis, teismas vadovaujasi visuma surinktų įrodymų bei savo vidiniu įsitikinimu priima pagrįstą ir argumentuotą sprendimą. Tai reiškia, kad priimdamas sprendimą teismas neapsiriboja vienaarūšiais įrodymais, todėl net ir nesiremiant provokacijos metu surinktais duomenimis, teismo manymu gali užtekti kaltinamojo kaltę pagrindžiančių įrodymų.

Savo ruožtu bylose Nr. 2A-9-2/2009 ir Nr. 2A-P-1/2011 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, įvertinęs argumentus, kuriais EŽTT (Europos Žmogaus Teisių Teismas) grindė išvadas dėl EŽTK (Europos Žmogaus Teisių Konvencijos) 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo, nusprendė, kad bylos gali būti nagrinėjamos apeliacine tvarka iš naujo, nes EŽTT nustatyti Lietuvos teismų padaryti pažeidimai gali būti ištaisyti.³⁶ Tai reiškia, kad Lietuvoje formuojama praktika, kad nustačius provokacijos faktą ne visada besąlygiškai nutraukiama baudžiamoji byla. Teismas analizuodamas padarytą pažeidimą, dėl ko buvo nustatyta provokacija vertina, ar yra galimybė ištaisyti padarytus pažeidimus. Lietuvos Aukščiausiasis teismas teigia³⁷, kad: „valstybė turi pareigą imtis visų priemonių, kad nusikalstamos veikos nebūtų daromos ir jokių atveju pati nekurstyti tokių veikų darymo. Už valstybės sukurstytą veiką negali būti baudžiama ir todėl, kad tokia veika dėl valstybės kontroliavimo bei jos indėlio ją darant negali būti laikoma tiek pavojinga, jog pateisintų baudžiamųjų sankcijų taikymą. Tokia veika Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso³⁸ (toliau tekste – BK) 11 ir BK 12 straipsnių prasme negali būti laikoma nusikalstama“.

Jei nagrinėjant bylą teisme iškeliami versija dėl galimos provokacijos, tai našta paneigti gynybos argumentus tenka valstybės institucijoms (nebent tie argumentai būtų visiškai neįtikinami). Tai gali būti padaryta vadovaujantis rungimosi principu vertinant įrodymus dėl kaltinamojo elgesio, jo atžvilgiu taikant nusikalstamos veikos imitavimo modelį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, kad: „prie konstitucinių baudžiamojo proceso principų priskiriami proceso teisingumo ir proporcingumo principai, iš kurių išvedamas rungimosi principas, įtvirtintas BPK 7 str., kuris reiškia, kad byla turi būti sprendžiama ginčo keliu. Pagal BPK 7 str. 2 d., kaltinimo ir gynybos šalys bylą nagrinėjimo teisme metu turi lygias teises teikti įrodymus, pateikti prašymus, ginčyti kitos šalies argumentus ir pareikšti savo nuomonę visais klausimais, kylančiais nagrinėjant bylą ir turinčiais reikšmės jos teisingam išsprendimui“³⁹.

---

³⁶ G. Goda, Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese, 2014, VĮ Registrų centras, p. 223.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos 2008 m. gruodžio 16 d. kasacinė nutartis Nr. 2A-P-6/2008.

³⁸ Lietuvos Respublikos Baudžiamais kodeksas. Valstybės žinios 2000. Nr. 89-2741.

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis, Teismų praktika Nr. 27, Vilnius, 2007, p. 333.

Europos žmogaus teisių teismas išnagrinėjęs 3 didžiausią precedento reikšmę turinčias bylas prieš Lietuvą (Ramanauskas prieš Lietuvą; Malininas prieš Lietuvą; Lalas prieš Lietuvą) nustatė, kad visose šiose bylose buvo pažeistas Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies nuostatos, kadangi nebuvo ištirti duomenys, kurie būtų leidę padaryti aiškias išvadas apie nusikalstamos veikos imitavimo modelio taikymo aplinkybes ir priežastis, taip pat apie kaltinamųjų elgesį iki modelio atlikimo. Remiantis tokia išvada, autorius sutinka su docento dr. Gintaro Godos nuomone, kad: „jei valstybė nepaneigia gynybos argumentų dėl provokacijos, vadinasi, ji buvo. Nacionaliniu lygmeniu turi būti atsakoma konkrečiai – buvo provokacija ar jos nebuvo.“⁴⁰ Papildant šią taisyklę, pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2014 m. gruodžio 2 d. apžvalgoje nustatė būtinus kriterijus tikrinant, ar kaltinamasis nebuvo išprovokuotas padaryti nusikalstamą veiką, tai yra:

- 1) „priežastis, dėl kurių buvo nuspręsta vykdyti operaciją“
- 2) „pareigūnų dalyvavimo darant nusikalstamą veiką laipsnį“
- 3) „kaltinamajam taikyto provokavimo ar spaudimo pobūdį“

Visais atvejais teismas nagrinėdamas baudžiamąją bylą turi ištirti visus ikiteisminio tyrimo metu surinktus duomenis, kad galėtų juos pripažinti įrodymais ir jais remtis priimant sprendimą. Ne išimtis ir nusikalstamą veiką imituojančio modelio taikymas. „Tik tinkamai ištyrus modelio taikymo aplinkybes, taikant modelį gauti duomenys gali būti pripažinti įrodymais, kuriais gali būti grindžiamas apkaltinamasis nuosprendis. NVIM taikymo aplinkybės turi būti tiriamos vadovaujantis nustatytais įrodymų tyrimo teisiamaajame posėdyje taisyklėmis“⁴¹.

„Tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 10 d. nutartis Nr. 2K-124/2004 ir 2006 m. kovo 28 d. nutartis 2K-332/2006), tiek EŽTT jurisprudencija rodo, kad teismas neturėtų tirti informacijos, su kurios turiniu negali būti supažindinti visi nagrinėjimo teisme dalyviai, o faktinį operatyvinio tyrimo veiksmų pagrindą tikrinti atlikdamas BPK numatytus veiksmus. Taigi teismas, nagrinėjantis bylą, BPK numatytais proceso veiksmais turi patikrinti, ar operatyvinė informacija pasitvirtino ir operatyvinis tyrimas pradėtas pagrįstai ir teisėtai, nes tik teisėtu būdu surinkti duomenys gali būti įrodymais (BPK 20 straipsnio 4 dalis).“⁴²

---

⁴⁰ G. Goda, Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese, 2014, VĮ Registrų centras, p. 225.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis Nr. 2K-510/2011.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 29 d. nutartis Nr. 2K-72/2008.

Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad: „Precedentų konkurencijos atveju (t. y. kai yra keli skirtingi analogiškose bylose priimti teismų sprendimai) turi būti vadovaujama aukštesnės instancijos (aukštesnės grandies) teismo sukurtu precedentu. Taip pat atsižvelgtina į precedento sukūrimo laiką ir į kitus turinčius reikšmės veiksnius, kaip antai: į tai, ar atitinkamas precedentas atspindi susiformavusią teismų praktiką, ar yra pavienis atvejis; į sprendimo argumentacijos įtikinamumą; į sprendimą priėmusio teismo sudėtį (į tai, ar atitinkamą sprendimą priėmė vienas teisėjas, ar teisėjų kolegija, ar išplėstinė teisėjų kolegija, ar visa teismo (jo skyriaus) sudėtis); į tai, ar dėl ankstesnio teismo sprendimo buvo pareikšta teisėjų atskirųjų nuomonių; į galimus reikšmingus pokyčius (socialinius, ekonominius ir kt.), įvykusius priėmus atitinkamą precedento reikšmę turintį teismo sprendimą, ir kt.⁴³“ Atsižvelgiant į šį Konstitucinio Teismo nutarimą bei kaip minėta ankščiau, Europos Žmogaus Teisių Teismo išnagrinėtas bylas prieš Lietuvą dėl Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimų pasisakė, kad nacionaliniu lygmeniu turi būti atsakoma konkrečiai – buvo provokacija ar jos nebuvo, todėl „modelio taikymo atvejais įrodinėjimo dalykas baudžiamajoje byloje tam tikra apimtimi išsiplečia, nes turi būti nustatytos ne tik nagrinėjamos veikos padarymo, bet ir nusikalstamos veikos imitavimo modelio sankcionavimo bei taikymo aplinkybės.⁴⁴“

---

⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“ Nr. 26/07.

⁴⁴ G. Goda, Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese, 2014, VĮ Registrų centras, p. 224

3. NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ IMITUOJANČIO MODELIO ESANT PROVOKACIJOS POŽYMIAMS VERTINIMAS.

3.1 NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ IMITUOJANČIO MODELIO ATLIKIMO BEI PROVOKAVIMO DARYTI NUSIKALTIMĄ PROBLEMA

Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁴⁵ (toliau tekste – Konstitucija) 31 str. 2 d. konstatuoja, kad asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo byla viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir besąlygiškas teismas. Šis konstitucinis principas įtvirtintas ir baudžiamojo proceso įstatyme, kuriame nurodoma, kad teisė į teisingą (sąžiningą) procesą užima svarbią vietą ginant asmenų teises, todėl šio principo pažeidimai turi ypač neigiamą reikšmę teisingumo vykdymui. Pažymėtina, kad organizuotam nusikalstamumui tobulėjant, vien įprastų nusikalstamos veikos tyrimo metodų nebepakanka, todėl ikiteisminio tyrimo įstaigos turi imtis specialių metodų taikymo tiriant bei užkardant rengiamas, daromas, ar jau padarytas nusikalstamas veikas. Vienas iš galimų specialiųjų nusikalstamos veikos tyrimo metodų gali būti nusikalstamos veikos imitavimo modelis, tačiau taikant šį modelį dažnai keliamas provokacijos klausimą. Tiek BPK, tiek ir Kriminalinės žvalgybos įstatymas numato, kad provokacija baudžiamajame procese yra draudžiama, kadangi pažeidžia įtariamųjų asmenų teisę į teisingą ir sąžiningą procesą. Tokios nuomonės laikosi ne tik nacionaliniai teismai, tačiau ir Europos Žmogaus Teisių Teismas.

Siekiant atskleisti provokacijos problemą taikant nusikalstamos veikos imitavimo modelį, darbe trumpai bus aptartas nusikalstamos veikos imitavimo modelio turinys bei išanalizuotos teisės normos reglamentuojančios šio modelio sankcionavimą.

Nusikalstamos veikos imitavimo modelis yra apibrėžtas BPK ir Kriminalinės žvalgybos įstatymo normomis. BPK 159 str. 1 d. yra nustatyta, kad „prokuroras, iš asmens gavęs informaciją, kad tam asmeniui siūloma padaryti nusikaltimą ar dalyvauti jį darant, gali kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją su prašymu leisti tam asmeniui atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, kad būtų įmanoma išaiškinti nusikaltimus darančius asmenis.“ Tuo pačiu Kriminalinės žvalgybos įstatymo 13 str. 1 d. nustato, kad: „nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus sankcionuoja prokuroras pagal kriminalinės žvalgybos subjekto vadovo ar įgalioto vadovo pavaduotojo motyvuotą teikimą.“ Remiantis šiomis teisės normomis, darytina išvada, kad sankcionuoti nusikalstamos veikos imitavimo modelį gali tiek prokuroras, tiek ikiteisminio tyrimo teisėjas. Tai, kad teisė sankcionuoti nusikalstamos veikos imitavimo

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija; Valstybės žinios. 1992 m., Nr. 33-1014.

modelį suteikiama dviem subjektams, autoriaus nuomone yra ydinga. Tokios nuomonės laikosi ir doc. Dr. Gintaras Goda, teigdamas, kad: „naudojant neviešo pobūdžio veiksmus, buvo neišvengta žmogaus teisių pažeidimų, todėl teisė sankcionuoti modelį ir kontroliuoti jo eigą, turi priklausyti išimtinai teismui.^{46c}

Labai panaši problema, sankcionuojant neviešo pobūdžio veiksmus yra ir Kanados teisinėje sistemoje, kadangi neviešo pobūdžio veiksmus sankcionuoja vyresnysis policijos pareigūnas, arba Apeliacinio administracinio teismo atstovas, o ne teisėjas. Australijos nacionalinio universiteto direktorius Simon Bronitt teigia, kad „esant tokiam administraciniam sankcionavimo modeliui, kyla pavojus, kad toks sankcionavimas gali būti tik formalus procesinis veiksmas. Abejojama, kad vyresnysis policijos pareigūnas, dirbdamas toje pačioje jėgos struktūroje, kaip ir neviešo pobūdžio veiksmus vykdančys pareigūnai, gali atitikti nepriklausomos šalies vaidmenį bei galės teisiškai ir kritiškai įvertinti teikiamo prašymo pagrindus išlaikydamas teisingą (sąžiningą) pusiausvyrą tarp valstybės ir piliečio interesų^{47c}. Sutinkant tiek su doc. dr. Gintaro Godos bei Simon Bronitt pozicijomis dėl subjektų galinčių sankcionuoti neviešo pobūdžio veiksmus, manytina, kad reikalinga tikslinti Kriminalinės žvalgybos įstatymo 13 str. 1 d. formuluotę, nurodant, kad nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus sankcionuoja ikiteisminio tyrimo teisėtas.

Kaip minėta, BPK ir Kriminalinės žvalgybos įstatymas numato pagrindus, kuriais yra sankcionuojamas nusikalstamos veikos imitavimo modelis, tačiau taip pat nurodo sankcionuojamo modelio ribas. Tam, kad nusikalstamos veikos imitavimo modelis neperaugtų į nusikalstamos veikos provokavimą, yra būtina aiškiai apibrėžti taikomo modelio ribas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas remdamasis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika nustatė taisykles, kuriomis remiantis nusikalstamos veikos imitavimo modelis bus taikomas nepažeidžiant įstatymų bei asmenų teisių į teisingą (sąžiningą) procesą. Taigi, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vertindamas, ar bylos duomenys, gauti taikant nusikalstamos veikos imitavimo modelį, neperžengė nutartimi nustatytų nusikalstamos veikos imitavimo modelio ribų, turi atitikti šiuos reikalavimus:

1) „ar buvo teisinis pagrindas NVIEM atlikti, t. y. ar yra byloje prokuroro sankcionuoti operatyvinės veiklos subjekto vadovo ar jo įgalioto vadovo pavaduotojo motyvuoti teikimai, o jei šiuose dokumentuose yra valstybės ar tarnybos paslaptį sudarančių duomenų, tai, ar yra byloje teikimo išrašas, kuriame tokių duomenų nebūtų;

---

⁴⁶ G. Goda; *Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą*; *Teisė* 2000. Nr. 37, p. 41.

⁴⁷ S. Bronitt; *The law in undercover policing: A comparative study of entrapment and covert interviewing in Australia, Canada and Europe*. p. 44.

2) ar buvo faktinis pagrindas NVIEM (nusikalstamos veikos imitavimo elgesio modelio) atlikti, t. y. ar egzistavo priežastys, dėl kurių nuspręsta taikyti NVIEM; ar yra byloje informacija, kad operatyvinis tyrimas buvo pradėtas esant OVI nurodytam pagrindui apie rengiamą, daromą ar padarytą atitinkamą nusikaltimą, leidžiantį atlikti šį operatyvinį veiksma. Jei tokios informacijos pagrindas yra valstybės ar tarnybos paslaptį sudaranti informacija, tai teismai tikrina ir vertina tą informacijos dalį, su kuria gali būti supažindinti visi nagrinėjimo teisme dalyviai;

3) ar NVIEM veiksmai atlikti nepažeidžiant OVI nustatytos tvarkos;

4) ar duomenys, gauti atliekant NVIEM, yra patvirtinami duomenimis, gautais BPK numatytais veiksmais;

5) ar įgyvendinant NVIEM asmuo, kuriam jis taikytas, nebuvo provokuojamas^{48.c}.

Taip pat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad: „nustatant provokaciją, turėtų būti atsižvelgiama ne tik į NVIEM dalyvių veikimo būdą modelio realizavimo metu (t. y. į tai, ar buvo asmens spaudimas, skatinimas, kurstymas, įtikinėjimas padaryti nusikalstamą veika), bet ir į visų bylos aplinkybių, įskaitant nesusijusių su NVIEM dalyvių veikla, visumą, kurioje reikšminga tai, ar buvo pakankamas pagrindas įtarti asmenį iki modelio taikymo darant nusikalstamą veika ar rengiantis ją daryti, kai tokio rengimosi jis buvo nenutraukęs. Provokavimas konstatuotinas tada, kai iš aplinkybių visumos galima daryti išvadą, kad atitinkama veika nebūtų buvusi atlikta be NVIEM dalyvių įsikišimo⁴⁹. Nesilaikant šių principų, labiausiai tikėtina, kad bus pažeistos asmenų teisės į teisingą procesą, kas taip pat yra ir Europos Žmogaus Teisių Konvencijos⁵⁰ (toliau tekste Konvencija) 6 str. pažeidimas, todėl teismo turėtų būti vertinama kaip provokacija.

Sėkmingam nusikalstamos veikos imitavimo modelio taikymui didžiausią reikšmę turi modelio sankcionavimas, kadangi sankcionuojant neviešo pobūdžio veiksmus yra apibrėžiamos modelio ribos. Praktiškai kiekvienu atveju, šių ribų peržengimas daro nusikalstamos veikos imitavimo modelį neteisėtu, o teisminės institucijos tokiu būdu surinktais įrodymais priimdamos sprendimus nesiremia. Taigi, Teismas ar prokuroras, sankcionuodamas nusikalstamos veikos imitavimo modelį turi patikrinti, ar yra teisinis ir faktinis pagrindas atlikti nusikalstamos veikos imitavimo modelį.

---

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos 2009 m. kovo 5 d. kasacinė nutartis Nr. 2A-P-2/2009.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 2 d. Teismų praktikos nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis ar pirmos kategorijos šių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) (BK 259-261, 263-264, 266 straipsniai) apžvalga. Nr. AB-40-1. 40, p. 495-621

⁵⁰ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 2015 m. lapkričio 4 d. Roma.

Nusikalstamos veikos imitavimo modelio teisinį pagrindą sudaro procesinis dokumentas, atitinkantis BPK 159 str., arba Kriminalinės žvalgybos įstatymo 13 str. normoms keliamus reikalavimus. Atkreiptinas dėmesys, kad sankcionuojant procesinius veiksmus jei ikiteisminis tyrimas dar nėra pradėtas, tai prokuroras gavęs kriminalinės žvalgybos subjekto vadovo ar įgalioto vadovo pavaduotojo motyvuotą teikimą, sankcionuoja nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus vadovaujамasis Kriminalinės žvalgybos įstatymo normomis, tačiau jei ikiteisminis tyrimas yra pradėtas, tai prokuroras teikimu dėl nusikalstamos veikos imitavimo modelio taikymo kreipiasi į ikiteisminio tyrimo teisėją vadovaudamasis BPK nustatytais normomis.

Jei nusikalstamos veikos imitavimo modelis taikomas remiantis Kriminalinės žvalgybos įstatymo normomis, tai prokuroro nutarime turi atsispindėti ši informacija:

- 1) teikimą pateikusio pareigūno vardas, pavardė, pareigos;
- 2) duomenys ir (ar) motyvai, kuriais pagrindžiamas būtinumas taikyti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, ir siekiamas rezultatas;
- 3) duomenys apie asmenis, kuriems bus taikomi nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai (kai tokie duomenys turimi);
- 4) atliekamų konkrečių nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų ribos pagal Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatytas nusikalstamas veikas ir (ar) kitų teisės pažeidimų požymius;
- 5) duomenys apie asmenis, kurie atliks nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus;
- 6) numatoma nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų trukmė.

Pradėjus ikiteisminį tyrimą bei sankcionuojant nusikalstamos veikos imitavimo modelį, ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartyje iš esmės turi atsispindėti labai panaši informacija, kaip ir minėtame prokuroro nutarime, tai yra:

- 1) asmuo, kuriam leidžiama atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus;
- 2) asmuo, prieš kurį veiksmai turi būti atlikti;
- 3) duomenys apie asmens, prieš kurį veiksmai turi būti atlikti, nusikalstamą veiką;
- 4) konkretūs veiksmai, kuriuos leidžiama atlikti;
- 5) siekiamas rezultatas;
- 6) veiksmų atlikimo trukmė.

Taip pat paminėtina, kad sankcionavus procesinę prievartos priemonę, procesinis dokumentas (teismo nutartis, prokuroro nutarimas) turi būti pridėtas prie baudžiamosios bylos, kad su šiuo dokumentu galėtų susipažinti visi procese dalyvaujantys asmenys, tačiau

pakankamai dažnai duomenys, apie rengiamas ar daromas nusikalstamas veikas būna gauti valstybės paslaptį sudarančios informacijos pagrindais. Jei sankcionuojant nusikalstamos veikos imitavimo modelio procesiniame dokumente yra valstybės ar tarnybos paslaptį sudaranti informacija, tai toks procesinis dokumentas turi būti išslaptintas bei pridėtas prie baudžiamosios bylos medžiagos, kad kiti proceso dalyviai galėtų su šiuo dokumentu susipažinti ir įsitikinti, kad teisinis pagrindas sankcionuoti nusikalstamos veikos imitavimo modelį buvo.

Vertinant duomenis, ar nusikalstamos veikos imitavimo modelio sankcionavimo metu buvo faktinis nusikalstamos veikos imitavimo modelio taikymo pagrindas, kildavo panašios problemos, kaip ir nustatant ar buvo teisinis pagrindas, nors šiuo atveju situacija yra kiek keblesnė. Iki priimant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 5 d.⁵¹ nutartį, kuria teismas suformavo pagrindinius principus, kurių reikia laikytis sankcionuojant nusikalstamos veikos imitavimo modelį. Teismai tikrindami modelio taikymo teisinį pagrindą paprastai remdavosi nutartimi, kuria buvo sankcionuotas modelio taikymas, tačiau labai dažnai šios nutarties, dėl joje esančios įslaptintos informacijos, byloje nebuvo. Taip susiformavo ydinga praktika, kai teismas pats (*ex parte*) susipažįsta su tokio procesinio dokumento turiniu, tačiau tinkamai nesupažindinęs proceso dalyvių su šia informacija, pažeidžia šalių lygiateisiškumo bei rungimosi principus, dėl ko modelio metu surinkti duomenys neatitikdavo įrodymams keliamų reikalavimų.

Jei sprendžiant problemą dėl teisinio nusikalstamos veikos imitavimo modelio taikymo pagrindo užteko išslaptinti procesinį dokumentą, kurio pagrindu sankcionuotas nusikalstamos veikos imitavimo modelis, tai šiuo atveju situacija sudėtingesnė. Nustatant faktinį pagrindą, turi būti atsakoma į klausimą, ar yra pakankamai duomenų apie asmens, kurio atžvilgiu taikomas modelis, daromą nusikalstamą veiką, nes tik tokiu atveju gali būti daroma išvada apie „prisijungimą“ prie jau daromos nusikalstamos veikos, o ne naujos veikos išprovokavimą. Vien gandy, ar kitos nepatvirtintos informacijos tam nepakanka, todėl teismas nustatantis faktinį pagrindą taip pat kaip ir teisinio pagrindo nustatymo atveju, prie bylos turi pridėti išslaptintą procesinį dokumentą, kuriuo buvo sankcionuotas modelis.

Taip pat teismas faktinį „prisijungimo“ pagrindą gali vertinti remiantis visais kitais byloje surinktais duomenimis, tokiais kaip kontroliuojamo asmens išmanymas apie daromos nusikalstamos veikos mechanizmą, bendravimą su asmenimis, kurie užsiima analogiška nusikalstama veika bei kitais duomenimis.

---

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos 2009 m. kovo 5 d. kasacinė nutartis Nr. 2A-P-2/2009.

Tai, kad „prisijungimo“ prie jau daromos nusikalstamos veikos pagrindas yra labai svarbus nustatant, ar modelio taikymas neperaugo į provokaciją patvirtina ir Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojama praktika. Bylose *Ramanauskas prieš Lietuvą*⁵², *Malininas prieš Lietuvą*⁵³ ir *Lalas prieš Lietuvą*⁵⁴ konstatuota, kad taikant modelį nebuvo prisijungta prie daromų nusikalstamų veikų, todėl modelio taikymas peraugo į provokaciją.

Nustačius, kad nusikalstamos veikos imitavimo modelį buvo sankcionuotas tinkamai, ne mažiau svarbu nustatyti, ar nusikalstamos veikos imitavimo modeliu atlikti veiksmai nepažeidžia Kriminalinės žvalgybos įstatymu nustatytos tvarkos, tai yra ar asmuo, kurio atžvilgiu taikomas modelis, nebuvo provokuojamas padaryti nusikaltimą, o taip pat, ar modelio taikymo metu surinktus duomenis galima patikrinti BPK nustatyta tvarka.

Jei tiriant galimai padarytą nusikalstamą veiką taikomas nusikalstamos veikos imitavimo modelis bei tokios bylos nagrinėjimo metu iškeliamas provokacijos klausimas, tai teismas visais atvejais privalo ištirti nusikalstamos veikos imitavimo modelio įgyvendinimo teisėtumą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo 2014 m. gruodžio 2 d. apžvalgoje dėl teismų praktikos nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis ar pirmos kategorijos šių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) (BK 259-261, 263-264, 266 straipsniai) yra suformavęs gaires, kuriomis teismas turėtų remtis siekdamas atskleisti, ar modelio taikymas nepažeidžia Kriminalinės žvalgybos įstatyme nustatytos tvarkos. Taigi, apžvalgoje išaiškinta, kad: „imituojant nusikalstamą veiką atliktų veiksmų teisėtumą lemia ne tik sprendimo juos atlikti teisėtumas, bet ir įgyvendinimo teisėtumas. Vertinant nusikalstamos veikos imitavimo įgyvendinimo teisėtumą, tikrinamas ne tik formalus priimant sprendimą dėl šių veiksmų atlikimo nustatytų ribų laikymasis, bet ir konkretūs jų dalyvių bei asmens, kuriam taikomas nusikalstamos veikos imitavimas, veiksmai. Nustatomi nusikalstamos veikos padarymo mechanizmas, nusikalstamos veikos imitavimo dalyvių vaidmenys ir indėlis į jos padarymą. Svarbu išsiaiškinti, kuris (asmuo, prieš kurį taikomas nusikalstamos veikos imitavimas, ar imitavimo dalyvis) pirmas parodė iniciatyvą daryti nusikalstamą veiką⁵⁵“.

Nusikalstamos veikos imitavimo dalyviai negali naudoti fizinės ar psichinės prievartos, daryti kitokio pernelyg aktyvaus spaudimo padaryti nusikaltimą. Iš teismų praktikos matyti,

---

⁵² *Ramanauskas v. Lithuania*, Application no. 74420/01, judgment of 5 February 2008.

⁵³ *Malininas v. Lithuania*, Application no. 10071/04, judgement of 1 July 2008.

⁵⁴ *Lalas v. Lithuania*, Application no. 13109/04, judgement of 1 March 2011.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 2 d. Teismų praktikos nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis ar pirmos kategorijos šių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) (BK 259-261, 263-264, 266 straipsniai) apžvalga. Nr. AB-40-1. 40, p. 495-621.

kad tais atvejais, kai sprendimas dėl nusikalstamos veikos imitavimo priimamas pagrįstai, tačiau nusikalstamos veikos imitavimo dalyviai, jį įgyvendindami, veikė pernelyg aktyviai, iš esmės paskatindami padaryti nusikaltimą, konstatuojama provokacija. Svarbu pabrėžti, kad iki nusikalstamos veikos imitavimo pradžios turimi duomenys apie atitinkamų asmenų nusikalstamą veiką įgyvendinant imitavimą turi pasitvirtinti jo dalyviams neperžengiant pasyvaus tyrimo ribų. Teismų išvados šiuo aspektu gali būti padarytos tik visapusiškai išnagrinėjus byloje esančius duomenis pagal EŽTT ir Lietuvos teismų praktikoje suformuotus kriterijus.⁵⁶ Teismui tiriant klausimą dėl provokacijos taikant modelį bei nenustačius, kad atlikti šioje apžvalgoje išvardinti kriterijai, dar nereiškia, kad nusikalstamos veikos imitavimo modelis įgyvendintas teisėtai. Teismas yra laisvas vertinti visumą byloje surinktų duomenų, sprendžiant, ar asmuo nebuvo išprovokuotas padaryti nusikaltimą.

Apibendrinant šioje magistrinio darbo dalyje išanalizuotus nusikalstamos veikos imitavimo modelio taikymo teisinius pagrindus bei paneigiant provokacijos buvimą procese, galima išskirti 2 pagrindinius elementus:

1. Būtina nustatyti nusikalstamos veikos imitavimo modelio taikymo teisinį bei faktinį pagrindą bei patikrinti, ar nusikalstamos veikos imitavimo modelio įgyvendinimo teisėtumą.

2. Būtina ištirti visus duomenis gautus nusikalstamos veikos imitavimo modelio atlikimo metu bei patikrinti juos BPK XXI skyriuje numatytais proceso veiksmais. Taip pat užtikrinti proceso dalyvių teisę susipažinti su visais duomenimis, įskaitant nutartis kuriomis sankcionuota nusikalstama veika (užtikrinti šalių lygiateisiškumo bei rungimosi principus).

---

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 2 d. Teismų praktikos nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis ar pirmos kategorijos šių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) (BK 259-261, 263-264, 266 straipsniai) apžvalga. Nr. AB-40-1. 40, p. 495-621.

3.2 PROVOKACIJOS VERTINIMAS NACIONALINIŲ TEISMŲ PRAKTIKOJE

Įgyvendinant baudžiamojo proceso tikslus yra siekiama apsaugoti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, greitai ir išsamiai ištiriant nusikalstamas veikas, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas, todėl valstybė siekdama šių tikslų privalo imtis visų teisėtų priemonių, kad šie tikslai būtų įgyvendinti. Plintant organizuoto nusikalstamumo apraiškoms, korupcijai, yra griauamas pasitikėjimas valstybės valdžia, įstatymais, didėja nepagarba nustatytai tvarkai, todėl ikiteisminio tyrimo įstaigos tirdamos rengiamas, daromas, ar jau padarytas nusikalstamas veikas imasi neviešo pobūdžio veiksmų. Vienas iš tokių veiksmų yra nusikalstamos veikos imitavimo modelis. BPK ir Kriminalinės žvalgybos įstatymas nustato tvarką, kuria nusikalstamos veikos imitavimo modelis yra sankcionuojamas ir įgyvendinamas, tačiau šiuose įstatymuose modelio taikymo reglamentavimas apibrėžtas labai lakoniškai, todėl siekiant atskleisti provokacijos esmę, yra būtina nagrinėti tiek nacionalinių teismų, tiek ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką.

Kadangi provokacijos sampratos vystymuisi bene didžiausią reikšmę turi formuojama teismų praktika, todėl manytina, kad be išsamios teismų praktikos analizės šiame magistro darbe apsieiti nėra galimybės. Šioje magistro darbo dalyje bus nuosekliai analizuojama Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo bei bendrosios praktikos teismų sprendimai, kuriuose yra formuojama provokacijos samprata bei aiškinamas jos atpažinimas teismų praktikoje.

Pirmoji institucija Lietuvoje, suformavusi provokacijos apibrėžimą, buvo Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2000 m. gegužės 8 d. nutarime „dėl operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198¹ straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ bei pasiremiant Europos Žmogaus Teisių Teismo išaiškinimais, nustatė, kad: „valstybės valdžios institucijos negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris leistų valstybės specialiosioms tarnyboms kurstyti, provokuoti asmenį padaryti nusikaltimą, kad vėliau dėl to atsirastų pagrindas pastarąjį asmenį nubausti. <...> Europos žmogaus teisių teismas 1998 m. birželio 9 d. sprendimu byloje Teixeira de Castro prieš Portugaliją (Cour Eur. D. H., arret Teixeira de Castro du 9 juin 1998, Recueil 1998 - IV) konstatavo, kad teisė į nepriklausomą ir nešališką teisingumo vykdymą negali būti paaukota dėl tikslingumo. Teismas pabrėžė, kad Konvencijos 6 straipsnyje nustatyti bendri nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimai skirti visų nusikaltimų rūšių tyrimo procesui: ir paprasčiausiam, ir

sudėtingiausiam. Viešu interesu negalima pateisinti tokių įrodymų, kurie gauti peržengus slaptųjų tyrėjų/agentų veiksmų ribas, t. y. išprovokavus nusikaltimą, panaudojimo. Policijos provokacijomis gautų įrodinėjimo priemonių naudojimas negali būti pateisintas viešuoju interesu.“

Taigi, Konstitucinis Teismas formuodamas provokacijos sampratą imperatyviai nurodė, kad provokuoti asmenį yra griežtai draudžiama, kadangi „teisė į teisingą procesą negali būti paaukojama praktiniais sumetimais“, kas įtvirtinta ir Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 6 str. 1 d. Taip pat šis nutarimas tapo pagrindu, perkeliant provokacijos sampratą į Lietuvos Respublikos įstatymus (plačiau žr. šio darbo 6-7 psl.).

Daryti išvadą, kad šio konstitucinio nutarimo svarba formuojant provokacijos nustatymo gaires yra labai didelė, galima ir iš to, kad šis konstitucinis nutarimas plačiai cituojamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys Nr. 2K-619/2003; Nr. 2K-332/2006; Nr. 2K-714/2007; Nr. 2K-P-6/2008; Nr. 2A-P-6/2008; Nr. 2A-P-2/2009; Nr. 2K-P-36/2010; Nr. 2A-P-1/2011; Nr. 2K-7-86/2011; Nr. 2K-530/2012; Nr. 2K-430-746/2015; ir kt.).

Vertinant teismų praktiką dėl galimai esančios provokacijos, pirmiausia reikėtų atkreipti dėmesį į tai, ar gynyba kelia provokacijos buvimo baudžiamojoje byloje problemą, kadangi tiek Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, tiek Europos Žmogaus Teisių Teismas pasisako apie teismo pareigą paneigti provokacijos versiją. „Nagrinėjant bylą teisme valstybės institucijoms tenka našta paneigti gynybos argumentus dėl provokavimo (nebent tie argumentai būtų visiškai neįtikinami); tai gali būti padaryta tik vadovaujantis rungimosi principu ištyrus įrodymus apie kaltinamojo elgesį prieš specialių veiksmų prieš jį sankcionavimą; tikrinant, ar kaltinamasis nebuvo išprovokuotas padaryti nusikalstamą veiką, būtina nustatyti: a) priežastis, dėl kurių buvo nuspręsta vykdyti operaciją; b) pareigūnų dalyvavimo darant nusikalstamą veiką laipsnį ir c) kaltinamajam taikyto provokavimo ar spaudimo pobūdį⁵⁷“. Atsižvelgiant į taip teismų suformuotą poziciją, darytina pagrįsta išvada, kad nepaneigiant keliamo provokacijos klausimo, atlikti procesiniai veiksmai nebus tinkamai ištirti, todėl teismas negalės pasisakyti apie prieš asmenį vykdytų neviešo pobūdžio veiksmų teisėtumą. Taip pat šia tema Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kasacinėje nutartyje Nr. 2K-209-489/2015 nurodo, kad: „neviešo pobūdžio tyrimo veiksmų rezultatų panaudojimo teisėtumą ir kartu proceso sąžiningumą būtina

---

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijų kasacinės nutartys: Nr. 2K-302/2013; Nr. 2K-270/2013; Nr. 2K-192/2013; Nr. 2K-510/2011; Nr. 2K-439/2011; 2K-418/2011; 2A-P-6/2008. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai bylose: R. prieš Lietuvą, Edwards ir Lewis prieš Jungtinę Karalystę bylose ir kt.

patikrinti ir tuo aspektu, kokie yra traukiamo baudžiamojon atsakomybėn asmens gynybos argumentai dėl provokacijos, įvertinant, ar jie įtikinami, pasisakant dėl jų pagrįstumo.

Kaip matyti iš pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, E. L. teisme davė labai plačius parodymus dėl jam pareikštų kaltinimų, kurie surašyti net vienuolikoje nuosprendžio lapų (T. 9, b. l. 110–121). Šiuose parodymuose tuometinis kaltinamasis išdėstė ir argumentus dėl jo provokavimo, kurie siejami su jo santykiais su liudytoju V. U., E. L. nurodomais šio liudytojo politiniais bei asmeniniais motyvais atitinkamai veikti, tarpusavio kontaktų telefonu ir susitikimų iniciatyvos bei intensyvumo analize, bendravimo braižant schemas darant užrašus aplinkybėmis, 2008 m. balandžio 19 d. įvykių V. U. bute interpretavimu ir kt.

Pagal BPK 20 straipsnio 5 dalies taikymo praktiką tais atvejais, kai proceso dalyvių parodymai, susiję su byloje įrodinėtinomis aplinkybėmis, baudžiamajoje byloje gaunami šiuos asmenis apklausiant BPK nustatyta tvarka, tokie duomenys turi būti įvertinti. Galima situacija, kad visa ar dalis gautos informacijos teismo gali būti pripažinta nepagrįsta, nepatikima, tačiau tokiu atveju teismo sprendimo motyvuose turi būti aiškiai nurodyta, dėl kokių priežasčių tokiais parodymais nėra grindžiamos teismo daromos išvados. Tačiau kaltinamojo E. L. parodymai, kurie itin kruopščiai užfiksuoti nuosprendyje, vėliau šio nuteistojo prašomi įvertinti ir apeliaciniame skunde, abiejų teismų sprendimuose liko neaptarti⁵⁸.

Teismai privalo išsamiai ir visapusiškai išnagrinėti baudžiamąją bylą bei objektyviai įvertinti visus surinktus duomenis, tuo pačiu ir duomenis susijusius su nusikalstamos veikos imitavimo medeliu. Taip pat teismas norėdamas pripažinti nusikalstamos veikos imitavimo modelio veiksmis surinktus duomenis įrodymais, turi argumentuotai pasisakyti, kodėl šie duomenys gali būti pripažinti įrodymais, o tai gali būti padaroma tik paneigus gynybos argumentus dėl galimos provokacijos. Minėtoje byloje⁵⁹, nurodoma, kad tiek pirmosios instancijos teismas, tiek apeliacinis teismas nustatė kaltinamojo argumentus dėl jo provokavimo, tačiau jų visiškai neaptarė savo sprendimuose, todėl kasacinis teismas pagrįstai konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas negalėjo daryti išvados dėl prieš nuteistąjį panaudotų neviešo pobūdžio tyrimo veiksmų teisėtumo, kadangi nebuvo tinkamai pasisakyta dėl nuteistojo keliamo provokacijos klausimo.

Atsižvelgdamas į Europos Žmogaus Teisių Teismo išnagrinėtas bene didžiausią precedento reikšmę turinčias bylas prieš Lietuvą (Ramanauskas prieš Lietuvą⁶⁰, Milinienė prieš

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. balandžio 16 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-209-489/2015

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. balandžio 16 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-209-489/2015.

⁶⁰ Ramanauskas v. Lithuania, Application no. 74420/01, judgment of 5 February 2008.

Lietuvą⁶¹, *Lalas prieš Lietuvą*⁶²), kuriose buvo keliamas provokacijos klausimas, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyje⁶³ nustatė bendras taisykles siekiant atriboti provokaciją nuo leistinių tyrimo veiksmų (plačiau apie šias taisykles aprašyta šio darbo 18-19 ir 22-23 lapuose), todėl atskleidžiant šių taisyklių turinį bus analizuojamos konkrečios bylos, kuriose šios taisyklės buvo taikytos.

Keliant klausimą, ar byloje, kurioje buvo atliekami nusikalstamos veikos imitavimo veiksmai, buvo provokacijos požymių, yra būtina nustatyti, ar buvo teisinis ir faktinis pagrindas taikyti nusikalstamos veikos imitavimo modelį, tai yra būtinas procesinis dokumentas, kuriuo sankcionuoti nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai, o taip pat būtina nustatyti ar yra pakankamai duomenų leidžiančių teigti apie asmens rengiamą, ar daromą nusikaltimą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad: „kai duomenys, kuriais grindžiamas kaltinimas, yra gauti atliekant operatyvinį tyrimą, nagrinėjantis bylą teismas privalo patikrinti: 1) ar buvo teisinis ir faktinis pagrindas operatyvinio tyrimo veiksmams atlikti; 2) ar tyrimo veiksmai atlikti nepažeidžiant OVĮ (nuo 2013 m. sausio 1 d. - Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatyme) nustatytos tvarkos; 3) ar duomenis, gautus atliekant operatyvinį tyrimą, patvirtina duomenys, gauti BPK numatytais veiksmais.“ Taip pat kasacinis teismas pažymėjo, kad: „nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismas kaip ir pirmosios instancijos teismas nepripažino įrodymais faktinių duomenų, esančių 2008 m. balandžio 25 d. operatyvinių veiksmų protokole, kuriame užfiksuotas L. J., A. D. ir I. S. pokalbis, įvykęs 2008 m. balandžio 13 d. viešbutyje „S.“. Tačiau iš apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio taip ir lieka neaišku, ar operatyvinis veiksmas, kai STT pareigūnų L. J. duotomis techninėmis priemonėmis buvo užfiksuotas I. S. pokalbis su L. J. ir A. D., teismo nuomone, laikytinas NVIM neturint tam pagrindo, ar nusikalstamos veikos provokacija. Antai, viena vertus, apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje yra teigiama, kad 2008 m. balandžio 13 d. prieš I. S. buvo atliktas operatyvinis veiksmas – NVIM, neturint tam nei teisinio, nei faktinio pagrindo. Kita vertus, toks operatyvinis veiksmas pripažįstamas nusikalstamos veikos provokavimu. Atskirti šiuos NVIM neteisėtumo pagrindus itin svarbu sprendžiant, ar vėliau asmenų atlikti veiksmai yra valstybės pareigūnų išprovokuotos nusikalstamos veikos tęsinys, kuris negali užtraukti baudžiamosios atsakomybės, ar tokie asmenų veiksmai, net ir esant neteisėtam operatyviniam veiksmui (t. y. kitokiam piktnaudžiavimui modeliu), kitais būdais surinktų įrodymų pagrindu

---

⁶¹ *Miliniene v. Lithuania*, Application no. 74355/01, judgment of 24 June 2008.

⁶² *Lalas v. Lithuania*, Application no. 13109/04, judgement of 1 March 2011.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 16 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-P-6/2008.

gali būti pripažinti nusikalstamais, o kaltinamieji patraukti baudžiamojon atsakomybėn (2K-302/2013).“ Ši baudžiamoji byla nagrinėjamai temai yra svarbi tuo, kad yra atskiriamas nusikalstamos veikos imitavimo modelio vykdymo pažeidimas nuo provokacijos. Toks atskyrimas turi įtakos tolimesniam byloje surinktų duomenų vertinimui, kadangi esant provokacijai, visi surinkti duomenys pripažįstami surinktais pažeidžiant įstatymą ir nėra pripažįstami įrodymais BPK 20 str. 4 d. prasme, tačiau veiksmus pripažinus kaip „kitokius“ neteisėtus operatyvinius veiksmus, būtų galima remtis kitais BPK numatytais budais surinktais duomenimis, kas galėtų patvirtinti padarytą nusikalstamą veiką.

Taigi, remiantis tokiu kasacinio teismo išaiškinimu, pripažįstama, kad kiekvienas, net ir menkiausias modelio taikymo pažeidimas savaime nereiškia, kad asmuo buvo išprovokuotas padaryti nusikaltimą. Tai reiškia, kad provokacijos buvimo klausimas išsprendžiamas tik ištyrus visas bylos aplinkybes, nustatant, kad asmuo nebūtų nusikaltęs be policijos pareigūnų įsikišimo.

Taip pat sprendžiant klausimą, buvo ar nebuvo asmuo provokuojamas padaryti nusikalstamą veiką, turėtų būti atsižvelgiama ne tik į NVIM dalyvių veikimo būdą realizuojant NVIM (t. y. į tai, ar buvo asmens spaudimas, skatinimas, kurstymas, įtikinėjimas ir pan. padaryti konkrečią nusikalstamą veiką), bet ir į tai, ar buvo pagrindas įtarti asmenį iki NVIM taikymo darant nusikalstamą veiką ar rengiantis ją daryti (Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas). Tai reiškia, kad vertinant provokacijos klausimą, grindžiant duomenimis, surinktais atliekant kriminalinės žvalgybos tyrimą bei nustatant teisinį ir faktinį pagrindą atlikti kriminalinės žvalgybos tyrimo veiksmus, visais atvejais turi būti patikrinta, ar buvo priimtas procesinis dokumentas leidžiantis atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, o taip pat, ar buvo objektyvus pagrindas tokį dokumentą priimti. Šiuo klausimu kasacinis teismas nutartyje Nr. 2K-97-976/2016⁶⁴ pasisako, kad: „Vienas iš kriminalinės žvalgybos informacijos rinkimo būdų yra nusikalstamos veikos imitavimas (Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo 2 straipsnio 8 dalies 6 punktas), kurio atlikimą sankcionuoja prokuroras pagal kriminalinės žvalgybos subjekto vadovo ar įgalioto vadovo pavaduotojo motyvuotą teikimą (Kriminalinės žvalgybos įstatymo 13 straipsnio 1 dalis). Faktinis kriminalinės žvalgybos tyrimo veiksmų pagrindas nustatytas Kriminalinės žvalgybos įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 1 punkte – tai tam tikra turima informacija apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų ar sunkų nusikaltimą (taigi ir numatytus BK 260 straipsnio 1, 2 dalyse)

---

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. kovo 22 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-97-976/2016.

arba apie šiame įstatymo punkte išvardytus apysunkius nusikaltimus, arba apie nusikaltimą rengiantį, darantį ar padariusį asmenį.

Nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje esančiame Vilniaus apygardos prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo skyriaus vyriausiojo prokuroro sankcionuotame (sankcijos Nr. (duomenys neskelbtini)) kriminalinės žvalgybos subjekto teikime Nr. (duomenys neskelbtini) nurodyta, kad Kriminalinės žvalgybos įstatymo 8, 13 straipsniuose nustatyta tvarka prokuroras sankcionuoja šešioms mėnesiams nusikalstamos veikos, numatytos BK 259 straipsnio 1, 2 dalyse, imitavimą, kurio metu kriminalinės žvalgybos subjektas įgis A. Ž. Ž. bei jo bendrininkų pasitikėjimą ir įgis, laikys bei gabens narkotines ir psichotropines medžiagas neturėdamas tikslo jas parduoti ar kitaip platinti. Taigi, šis prokuroro sankcionuotas kriminalinės žvalgybos subjekto vadovo motyvuotas teikimas patvirtina buvusį teisinį pagrindą atlikti kriminalinės žvalgybos tyrimo veiksmus (NVI) dėl A. Ž. Ž. ir jo bendrininkų galimai vykdomos nusikalstamos veikos.

Skundžiamuose teismų sprendimuose pagrįstai konstatuota, kad šiame dokumente yra nurodytas ir faktinis pagrindas atlikti kriminalinės žvalgybos tyrimo veiksmus, t. y. pradėtoje kriminalinės žvalgybos tyrimo byloje yra surinkti duomenys apie tai, jog A. Ž. Ž., gyvenantis (duomenys neskelbtini), vykdo narkotinių medžiagų platinimą (duomenys neskelbtini) mieste. Kriminalinės žvalgybos tyrimo byloje esančiame tarnybiniame pranešime Nr. (duomenys neskelbtini), kuris yra iš dalies išslaptintas bei pateiktas nagrinėjamoje byloje, užfiksuota informacija, kad kriminalinės žvalgybos tyrimo metu buvo gautas pranešimas apie tai, jog A. Ž. Ž. (duomenys neskelbtini) mieste užsiima narkotinių medžiagų – kokaino – prekyba, kurią parduoda po 300 Lt už gramą. Kaip matyti iš skundžiamų sprendimų, teismai, skirtingai nei teigiama kasaciniame skunde, aiškinosi faktinį NVI veiksmų atlikimo pagrindą, vertino šiuos bylos duomenis ir skundžiamuose sprendimuose motyvuotai atsakė į kasatoriaus keltus klausimus dėl tokių veiksmų atlikimo pagrįstumo. Informacijos, kuri buvo pagrindu leisti atlikti NVI, tikrumą iš dalies patvirtino ir NVI veiksmų atlikimo metu užfiksuotas narkotinių medžiagų pardavimo mechanizmas, be kita ko, platinamos narkotinės medžiagos rūšis, kiekis, kaina, kuris iš esmės sutapo su duomenimis, kuriais disponavo teisėsaugos institucijos. Abiejų instancijų teismai, tikrindami NVIM taikymo pagrįstumą, vertino iš dalies išslaptintą žvalgybinę informaciją, tačiau, priešingai nei teigiama skunde, nenukrypo nuo teismų praktikos, nes pagal nagrinėjamos bylos aplinkybes šių duomenų pakako patikrinti faktinį NVI pagrindą“.

Nagrinėjamoje byloje yra labai aiškiai apibrėžta situacija iš kurios matyti, kad abiejų instancijų teismai, savo sprendimuose įvertino tiek teisinį tiek faktinį pagrindą taikyti nusikalstamos veikos imitavimo modelį, tačiau pasitaiko atvejų, kai teismai neteisingai vertina surinktą informaciją, arba jos visai nevertina, taip pažeisdami Konvencijos 6 str. 1 d.

Europos Žmogaus Teisių teismas, nagrinėdamas bylas dėl konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimų, nurodo, kad jei byloje padaryti tokie pažeidimai susiję su byloje surinktais, tačiau teisme neištirtais duomenimis, tai kyla abejonės dėl priimtų teismų sprendimų teisėtumo, todėl būtina nustatyti, ar yra galimybė pažeistą teisę atkurti ir kokias baudžiamojo proceso priemones pritaikius, gali būti ištaisytos ar panaikintos pažeidimo sukeltos teisinės pasekmės.

Atnaujintoje baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-2/2009⁶⁵, kasacinis teismas konstatavo, kad: „Pirmosios instancijos teismas padarė 1961 m. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 18 straipsnio, 265 straipsnio, 267 straipsnio 5 punktų pažeidimus, o apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą pagal šiuo metu galiojančio BPK taisykles, šių pažeidimų neištaisė, pats netinkamai tyrė NVIEM medžiagą ir padarė baudžiamojo proceso įstatymo (BPK 7 straipsnio 2 dalies, 20 straipsnio 4 dalies, 44 straipsnio 5 dalies) pažeidimų. Žemesnių teismų klaidų neįvertino ir nesiėmė priemonių pažeidimų teisinėms pasekmėms pašalinti kasacinės instancijos teismas. Šie baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai yra esminiai, nes sukliudė teismams išsamiai bei nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą (BPK 369 straipsnio 3 dalis). <...> Byloje vykusio įrodymų tyrimo metu visos reikšmingos bylos aplinkybės, leidžiančios spręsti apie S. M. , tikėtina, daromą nusikalstamą veiką iki NVIEM taikymo ir jo provokavimą modelio realizavimo metu, nebuvo patikrintos, prieštaravimai tarp atskirų bylos duomenų liko nepašalinti. Plenarinė sesija pažymi, kad visi nepatikrinti teisme duomenys, kuriais remiantis baudžiamojoje byloje gali būti daromos išvados dėl provokacijos, turi būti atnaujintame procese patikrinti ir įvertinti BPK nustatyta tvarka. Tuo atveju, jeigu būtų pašalinti EŽTT nurodyti gynybos teisių pažeidimai ir laikantis teisingo proceso reikalavimų išnagrinėtos visos provokacijos versijos vertinimui reikšmingos aplinkybės, procesinė situacija, lėmusi byloje *Malininas prieš Lietuvą* padarytas išvadas, galėtų iš esmės pasikeisti.

Todėl plenarinė sesija daro išvadą, kad galimybė atkurti pažeistą teisę į teisingą bylos procesą ir panaikinti pažeidimo sukeltas teises pasekmes būtų realizuota atnaujinto įrodymų tyrimo metu, kuris atliktinas iš naujo apeliacinės instancijos teisme. Pagal BPK 324 straipsnio 6 dalies taikymo praktiką apeliacinės instancijos teismui suteikta galimybė naudotis visomis

---

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos 2009 m. kovo 5 d. kasacinė nutartis Nr. 2A-P-2/2009.

procesinėmis priemonėmis tiriant bylos aplinkybes. Apeliacinės instancijos teismas turi galimybę ištirti NVIEM faktinį atlikimo pagrindą bei patikrinti visus su modeliu susijusius kitus S. M. kaltę ar nekaltumą patvirtinančius duomenis ir priklausomai nuo jų pobūdžio spręsti, ar NVIEM dalyvių veiksmai dėl visų kaltinime nurodytų S. M. nusikalstamų veikų buvo provokuojantys. EŽTT sprendimo 34 paragrafe primenama, kad įrodymų priimtumas pirmiausia yra nacionalinės teisės reglamentavimo ir vidaus teismų vertinimo dalykas, o sprendimo 43 paragrafe nurodoma, kad bylos nagrinėjimas iš naujo arba proceso atnaujinimas iš esmės yra tinkamas nustatyto pažeidimo ištaisymo būdas.“

Taipogi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikosi tos pozicijos, jei sankcionuojant nusikalstamos veikos imitavimo modelį pirminė informacija, kurios pagrindu buvo sankcionuotas modelio taikymas yra įslaptinta informacija, patenkanti į valstybinę paslaptį sudarančios informacijos sąrašą, tai tokia informacija turėtų būti išslaptinta ir pateikta į bylą, kad visos proceso šalys su šia informacija galėtų susipažinti, arba teismas tokių duomenų neturėtų vertinti kaip įrodymų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikosi tokios pozicijos, kadangi BPK 7 str. 2 d ir BPK 44 str. 5 d. įtvirtina kaltinimo ir gynybos šalių lygiateisiškumą teikti įrodymus ir dalyvauti juos tiriant. Be to, BPK 301 str. 1 d. įpareigoja teismą nuosprendį pagrįsti tik tais įrodymais, kurie buvo išnagrinėti teisiamejame posėdyje⁶⁶.

Nacionaliniuose įstatymuose yra aiškiai reglamentuojama reikšmingų bylai ištirti duomenų rinkimo tvarka, kurios privalu laikytis. Nesilaikant šios tvarkos, teigti, kad byloje surinkti duomenys atitinka įrodymams keliamus reikalavimus, negalima, todėl tokiais įrodymais remtis priimant sprendimą taip pat neleistina, kadangi neteisėtu būdu gauta informacija negali būti pripažįstama įrodymais baudžiamajame procese.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kasacinėje nutartyje Nr. 2K-373-303/2015⁶⁷ išnagrinėjo kasatoriaus teiginius dėl jo nuomone pažeistos duomenų rinkimo tvarkos bei pasisakė dėl duomenų rinkimo pagal įstatymuose keliamus reikalavimus. Taigi teismas konstatavo, kad: „Bylos duomenimis, aplinkosaugos inspektorių informatorius (buvęs aplinkos apsaugos neetatinis inspektorius) P. T. iš nenustatyto asmens gavęs informaciją, kad R. R. prekiauja ūdrų kailiais, apie tai pranešė aplinkosaugos inspektoriui V. V. , o šis savo viršininkui R. Š. . Nusprendę surengti R. R. sulaikymo operaciją, R. Š. pasitelkė policijos pareigūnus. Nors, sprendžiant iš bylos duomenų, apie R. R. nusikalstamą veiką, be gandų, jokių konkrečių

---

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. kovo 5 d. kasacinė nutartis Nr. 2A-P-2/2009.

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. liepos 3 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-373-303/2015

duomenų nebuvo, P. T. , „konsultuojamas“ valstybės pareigūnų, ėmėsi veiksmų, kuriais R. R. buvo skatinamas nusikalsti, o būtent: susižinojo R. R. telefono numerį, paskambino, ir apsimetęs ūdrų kailių pirkėju, keturių – penkių pokalbių metu, susitarė, kas taip pat nelegalu, įsigyti iš jo 12 vnt. ūdrų kailių. Žinodamas, kad sutartu laiku ir vietoje R. R. lauks pasaloje kartu su P. T. veikę aplinkos apsaugos ir policijos pareigūnai (M. K. , V. V. ir A. U.), kurie po jų sutarto ženklo R. R. sulaikys su įkalčiais, P. T. susitarė su R. R. dėl jų susitikimo vietos ir laiko „Lukoil“ degalinėje. R. R. atvykus į sutartą vietą ir parodžius P. T. , kaip potencialiam pirkėjui, atsivežtus ūdrų kailius, po šio pareigūnams duoto ženklo R. R. buvo sulaikytas ir kartu su automobilyje buvusiais ūdrų kailiais, pristatytas į policijos komisariatą. Šiaulių AVPK Šiaulių rajono policijos komisariato KPS vyriausiajam tyrėjui V. U. surašius tarnybinių pranešimą dėl automobilyje „Audi 100“ (valst. Nr. (duomenys neskelbtini) gabentų kailių (tikrosios šio įvykio aplinkybės nei tarnybiniame pranešime, nei vėlesnėje V. U. , kaip liudytojo, apklausoje ikiteisminio tyrimo metu nebuvo atskleistos) ir pateikus vaizdo medžiagą, užfiksuotą aplinkos apsaugos departamento pareigūnų R. R. sulaikymo metu (automobilio bagažinėje rastus ūdrų kailiukus), buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, įtariant R. R. nusikaltimo, numatyto BK 272 straipsnio 3 dalyje, padarymu. <...>

Bylos faktinė medžiaga patvirtina, kad P. T., nepradėjęs ikiteisminio tyrimo, su valstybės pareigūnų pritarimu atliko veiksmus (R. R. kurstymą neteisėtai parduoti jam 12 vnt. ūdrų kailių), formaliai turinčius nusikalstamos veikos, numatytos BK 272 straipsnio 3 dalyje, požymių. Tokiems P. T. veiksams, priešingai apeliacinės instancijos teismo nuomonei, realiai buvo reikalingas sankcionuotas nusikalstamos veikos imitacijos modelis, leidžiantis atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus (t. y. nurodytas asmuo, kuriam leidžiama atlikti tokius veiksmus, asmuo, prieš kurį tokie veiksmai turi būti atlikti, atliekamų veiksmų ribos, trukmė, siekiamas rezultatas ir pan.), tačiau toks modelis, kaip pagrįstai teigia kasatorius, sankcionuotas nebuvo. Nėra galimybių paneigti ir esminės kasatoriaus skunde nurodytos aplinkybės dėl liudytojo P. T. veiksmuose, kuriais realiai buvo imituota nesankcionuota nusikalstama veika, buvusių provokacijos požymių. Byloje nustatyta, kad, P. T. pranešus aplinkos apsaugos inspekcijos pareigūnams turimą informaciją apie tuo metu neįvardyto asmens prekybą ūdrų kailiais, jis buvo paprašytas apie šį asmenį surinkti duomenis, t. y. bendradarbiauti nustatant to asmens tapatybę. P. T. savais kanalais sužinojęs R. R. telefono numerį, pats kreipėsi į jį, kurstydamas padaryti nusikaltimą – neva parduoti jam 12 vnt. ūdrų kailių. Keturių penkių pokalbių, kaip kad teigia P. T. , metu, sutaręs dėl 12 vnt. ūdrų kailių iš R. R. įsigijimo, sutarė su juo ir dėl susitikimo vietos bei laiko „Lukoil“ degalinėje, kur, pagal

suderintus su valstybės pareigūnais veiksmus, R. R. po P. T. pareigūnams duoto ženklo turėjo būti ir buvo sulaikytas. Nustatyta aplinkybė paneigia apeliacinės instancijos teismo išvadą, jog P. T. veiksmai su Šiaulių AVPK Šiaulių rajono policijos komisariato KPS vyriausiuoju tyrėju V. U. (t. y. kriminalinės žvalgybos subjektu) nebuvo derinami. Nagrinėjamu atveju veiksmai dėl R. R. sulaikymo buvo derinami tarp P. T. , aplinkos apsaugos (M. K. , V. V. ir R. Š.) ir policijos (A. U.) pareigūnų. Šią aplinkybę patvirtina ir tai, kad įvykius „Lukoil“ degalinėje kontroliavo tiek aplinkos apsaugos, tiek ir policijos pareigūnai (M. K. , V. V. ir A. U.), stebėję šio įvykio dalyvių veiksmus iki P. T. jiems duoto sutarto ženklo, po kurio jie sulaikė R. R. . Atlikdami minėtus veiksmus valstybės pareigūnai ignoravo galiojančius teisės aktus. Informacijos apie R. R. nusikalstamą veiką rinkimo būdai (nusikalstamos veikos imitavimas, sekimas, pasala), nepradėjus ikiteisminio tyrimo, naudojami tik kriminalinės žvalgybos metu šio įstatymo nustatyta tvarka, tačiau nusikalstama veika, numatyta BK 272 straipsnio 3 dalyje, nėra kriminalinės žvalgybos tyrimo pagrindas (Kriminalinės žvalgybos įstatymo 8 straipsnis).“

Šia kasacinio teismo nutartimi konstatuota, kad P.T. ir pareigūnų veiksmai formaliai turėjo nusikalstamos veikos požymių, tačiau nusikalstamos veikos imitavimo modelis nebuvo taikytas, kadangi tam nebuvo nei teisinio, nei faktinio pagrindo, kas pažeidžia Lietuvos įstatymais reglamentuotą duomenų, reikšmingų nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti rinkimo procesą. Policijos pareigūnų veiksmai nebuvo tinkamai sankcionuoti, todėl jie neatitiko įstatymuose keliamų reikalavimų, ko pasekoje toks veikimas iš formaliai teisėtų veiksmų peraugo į provokaciją (byloje nėra patvirtintų duomenų apie „prisijungimą“ prie jau daromos nusikalstamos veikos), už kurią asmuo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn.

Vertinant duomenis, ar asmuo nebuvo išprovokuotas padaryti nusikaltimą, teismas turi įvertinti ir tai, ar buvo pagrindas įtarti asmenį iki nusikalstamos veikos imitavimo modelio taikymo darant nusikalstamą veiką, ar rengiantis ją daryti, tai reiškia, kad teismas patikrina, ar baudžiamojon atsakomybėn traukiamas asmuo nusikaltimą pradėjo daryti prieš nusikalstamos veikos imitavimo modelio sankcionavimą, kadangi tik taip gali būti padaroma išvadą apie „prisijungimą“ prie jau daromos, ar rengiamos nusikalstamos veikos. „Ar G. M. nebuvo kurstomas nusikalsti, teismai patikrino teismo posėdyje ištyrę operatyvinių veiksmų atlikimo, ikiteisminio tyrimo NVIM atlikimo protokolus, garso įrašų stenogramas, apklausę liudytojais policijos pareigūnus T. G. ir R. G., dalyvavusius realizuojant NVIM. Ištirtų įrodymų pagrindu teismai konstatavo, kad taikant NVIM G. M. daryti nusikalstamą veiką kurstomas ar provokuojamas nebuvo. G. M. ir pareigūno T. G., veikusio pagal nusikalstamos veikos imitavimo modelį, pokalbiai užfiksuoti techninėmis priemonėmis. Nors taikant NVIM dėl

narkotinių medžiagų įsigijimo į G. M. pirmiausia kreipėsi T. G., tačiau jo ir G. M. pokalbiai buvo labai trumpi, konkretūs, juose nėra jokio įkalbinėjimo, kad G. M. parduotų narkotinių medžiagų. Ir pirmu, ir antru NVIM realizavimo atveju NVIM dalyvis G. M. parduoti narkotines medžiagas atviru tekstu neprašė, dėl narkotinių medžiagų įsigijimo į G. M. kreipėsi užmaskuotai – frazėmis, kokias telefoninių pokalbių su G. M. metu prieš tai naudojo numanomi šių medžiagų pirkėjai. Visų bylos duomenų kontekste teismai argumentuotai pasisakė, kad iki NVIM taikymo G. M. užsiėmė narkotinių medžiagų platinimu, kad policijos pareigūnų provokuojamas nebuvo ir kad taikant NVIM prisijungta prie G. M. daromo nusikaltimo.⁶⁸ Šiuo atveju, kasacinis teismas tikrindamas, ar buvo „prisijungimas“, BPK nustatyta tvarka ištyrė duomenis surinktus operatyvinių veiksmų atlikimo metu bei juos įvertino, taip padarydamas išvadą dėl „prisijungimo“ prie jau pradėtos daryti nusikalstamos veikos.

Kitoje baudžiamojoje byloje, kurioje kasatoriaus teigimu jis buvo išprovokuotas padaryti nusikaltimą, kasacinis teismas nustatė, kad: „nuteistasis V. K. pats susitarė susitikti su L. G. ir 2014 m. rugpjūčio 22 d. 11.00 val. įvykusio jų susitikimo metu, pasinaudodamas L. G. nežinojimu apie sprendimą jos sutuoktiniui netaikyti kardomosios priemonės suėmimo, užuominomis apie „dovanėlę prokurorui“ reikalavo, provokavo duoti kyšį ir priėmė 1000 Lt (289,62 Eur) kyšį; jis šio susitikimo su L. G. metu, priėmęs 1000 Lt (289,62 Eur) kyšį, reikalavo ir provokavo papildomo kyšio, kurį susitarė priimti po to, kai bus išspręstas jos sutuoktinio suėmimo klausimas; 2014 m. rugpjūčio 22 d. 12.35 val. L. G. kreipėsi į STT Kauno valdybą su protokolu-pareiškimu dėl V. K. neteisėtų veiksmų; 2014 m. rugpjūčio 22 d. 12.54 val. V. K. paskambino L. G. ir pokalbio metu pareikalavo nedelsiant susitikti tam, kad pabaigtų savo nusikalstamą sumanymą, t. y. paimtų likusią kyšio dalį; 2014 m. rugpjūčio 22 d. Kauno apygardos prokuratūroje gavus L. G. pareiškimo pagrindu STT Kauno valdyboje pradėto ikiteisminio tyrimo metu surinktus duomenis apie neteisėtus V. K. veiksmus, susijusius su prekyba poveikiu, L. G. buvo leista prieš V. K. atlikti NVIV (vadovaujantis BPK 160¹ straipsnio 1 dalimi, šios, neatidėliotinai prokuroro nutarimu taikytos, procesinės prievartos priemonės teisėtumas buvo patvirtintas Kauno apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjo 2014 m. rugpjūčio 25 d. nutartimi). Vadinasi, nusikaltimas, už kurį yra nuteistas V. K., buvo pradėtas ir tęsiamas be teisėsaugos institucijų įsikišimo, o nusikalstamos veikos imitavimo veiksmis buvo prisijungta prie tęstinio nusikaltimo; nuteistojo V. K. tyčia prekiauti poveikiu buvo susiformavusi savarankiškai be L. G. poveikio. Taigi nuteistasis V. K. nebuvo skatinamas

---

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. liepos 3 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-190-511/2015.

atlikti veiksmų, kurių pats neketino daryti, o nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai buvo atlikti tada, kai buvo pagrindas manyti, kad jis nusikalstamą veiką darė ir anksčiau.⁶⁹“

Šia nutartimi kasacinis teismas nustatė nuteistojo valinį momentą nusikalsti. Buvo nustatyta, kad asmuo atliko aktyvius veiksmus, tai yra reikalavo kyšio už neteisėtą veikimą dar iki nusikalstamos veikos imitavimo modelio taikymo, kadangi pirmiausia iš L. G. buvo reikalaujama kyšio, o tik vėliau ji kreipėsi į STT su pareiškimu, kurio pagrindu buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas bei teismo nutartimi sankcionuotas nusikalstamos veikos imitavimo modelis. Apibendrinat analizuojamos nutarties fragmentą galima pagrįstai teigti, kad asmuo nebuvo provokuojamas padaryti nusikaltimą, kadangi taikyti nusikalstamos veikos imitavimo modelį buvo tiek teisinis (Kauno apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjo 2014 m. rugpjūčio 25 d. nutartis) tiek faktinis (2014 m. rugpjūčio 22 d. L. G. protokolas-pareiškimas) pagrindas.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėdamas baudžiamąsias bylas, kuriose keliamas provokacijos buvimo klausimas, privalo patikrinti ne tik sprendimo juos atlikti teisėtumą, bet ir įgyvendinimo teisėtumą. Paminėtina, kad siekiant visapusiškai ir išsamiai išaiškinti, ar asmuo nebuvo provokuojamas padaryti nusikaltimą, būtina įvertinti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus atlikusio asmens indėlį, tiriant galimai padarytą nusikalstamą veiką. Būtina patikrinti, ar asmuo neperžengė nusikalstamos veikos imitavimo modelyje nustatytų ribų, o taip pat ar modelyje dalyvaujančio asmens veiksmai nebuvo pernelyg aktyvūs.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakydamas dėl draudimo provokuoti kasacinėje nutartyje Nr. 2K-414-303/2015 nurodo, kad: „Nuoseklioje nagrinėjamu klausimu teismų praktikoje yra ne kartą konstatuota, kad neviešo pobūdžio tyrimo veiksmai turi būti atliekami iš esmės pasyviu būdu, t. y. asmuo, atliekantis NVI veiksmus pagal baudžiamojo proceso įstatymą ar veikiantis pagal NVIM, naudojamą pagal Kriminalinės žvalgybos įstatymą, negali skatinti, įtikinėti ar kitokiais veiksmais kurstyti asmenį padaryti konkrečią nusikalstamą veiką, kad provokavimo faktas turi būti konstatuojamas, kai ištirtos bylos aplinkybės leidžia, t. y. jomis remiantis galima padaryti išvadą, jog atitinkama nusikalstama veika nebūtų buvusi padaryta be valstybės pareigūnų įsikišimo. Išvada, kad valstybės pareigūnai skatina asmenis daryti nusikalstamas veikas, gali būti daroma ne tik tada, kai nustatoma, jog asmenys, prieš kuriuos atliekami neviešo pobūdžio veiksmai, buvo tiesiogiai įtikinėjami, raginami atlikti priešingus teisei veiksmus, bet ir tada, kai pareigūnų elgesys nebuvo vien pasyvus ir iš jo buvo galima spręsti, kad ilgesnį laiką trunkantys pareigūnų veiksmai turėjo esminę įtaką asmenų,

---

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. spalio 29 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-430-746/2015.

prieš kuriuos buvo taikomos neviešo pobūdžio priemonės, veiksams. Provokacija pripažįstama ir tada, kai asmuo nesirengė daryti nusikaltimo, o teisėsaugos pareigūnai sukurstė jį padaryti nusikaltimą, t. y. kai nusikaltimo be teisėsaugos pareigūnų žinios nebūtų.^{70c} Tokia Aukščiausiojo Teismo pozicija yra nuosekli ir griežtai draudžianti bet kokius aktyvius nusikalstamą veiką imituojančio asmens veiksmus. Priešingu atveju nebūtų galima daryti išvados, kad nusikalstamą veiką asmuo įvykdė savo iniciatyva, o nesant traukiamo baudžiamojon atsakomybėn subjekto valinės išraiškos nusikalsti, toks subjektas negalėtų būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, kadangi valstybė negali sukurti sąlygų nusikalsti, o vėliau už tai asmenį nubausti.

Įstatymai aiškiai apibrėžia, kad aktyviais veiksmais skatinti asmenį nusikalsti yra griežtai draudžiama bei nurodo, kokius veiksmus atliekant, galima teigti, kad asmuo buvo išprovokuotas padaryti nusikaltimą. Šiuo aspektu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuoja nuoseklią praktiką, tačiau pasitaiko atvejų, kai yra būtina aiškinti įstatymuose nurodytas abstrakčias normas. Nei Kriminalinės žvalgybos įstatyme nei BPK nėra nurodyta, kiek laiko gali būti tęsiamas nusikalstamos veikos imitavimo modelis, todėl atitinkamose situacijose kyla neaiškumų, ar per ilgas nusikalstamos veikos imitavimas nesukelia pasekmių prieštaraujančių BPK įtvirtintiems principams. Kasacinėje nutartyje Nr. 2K-7-86/2011 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė 7 teisėjų kolegija⁷¹ išaiškino, kad: „2002 m. birželio 20 d. Operatyvinės veiklos įstatymo 12 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad operatyvinės veiklos subjekto parengtas nusikalstamos veikos imitacijos modelis sankcionuojamas ne ilgesniam kaip 6 mėnesių laikotarpiui. Tačiau šis laikotarpis gali būti pratęstas. Tuo tarpu BPK 159 straipsnis, įtvirtindamas nuostatą, kad teismo nutartyje turi būti nurodyta NVIV trukmė, nepasisako nei dėl jų trukmės, nei dėl to, kiek kartų teismas gali NVIV pratęsinėti.

Teisėjų kolegija pažymi, kad, nepaisant minėto klausimo teisinio reguliavimo spragų, NVIM ir NVIV negali tęstis begalę laiko. Nusikalstamos veikos imitacijos modelis kaip operatyvinis veiksmas ir nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai kaip ikiteisminio tyrimo metodas yra skirtas baudžiamąjį procesą tikslams. <...> Taigi iš BPK 1 ir 2 straipsnių prasmės išplaukia, kad NVIM ir NVIV laikas turi būti optimalus, t. y. jie turi tęstis lygiai tiek laiko, kiek reikia pilnai atskleisti ir užkardyti nusikalstamą veiką, surinkti įrodymus dėl nusikalstamos veikos padarymo, išaiškinti nusikaltimą padariusius asmenis, kad būtų galima greitai ir

---

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2015 m. gruodžio 15 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-7-414-303/2015.

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 22 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-7-86/2011.

efektyviai nubausti kaltininkus. Turint galvoje, kad valstybės tikslas yra ginti žmonių teises, laiku užkardyti nusikaltimus, o ne juos skatinti, galima teigti, kad nusikalstamos veikos imitavimo veiksmai (modelis) turi būti tęsiami tol, kol surenkama pakankami įrodymų, leidžiančių patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Jie turi būti nutraukiami surinkus pakankami nusikalstamos veikos įrodymų, leidžiančių pradėti ir vykdyti ikiteisminį tyrimą, kad būtų galima būtų perduoti teismui, o kaltininkas būtų greitai ir teisingai nubaustas. Pažymėtina ir tai, kad, nepaisant to, jog prokuroras ar teismas, sankcionuodami nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, privalomai nurodo jų vykdymo laiką, tai visai nereiškia, kad teisėsaugos institucijos būtinai turi imituoti nusikalstamus veiksmus iki paskutinės NVIM ar NVIV galiojimo dienos.

Pažymėtina ir tai, kad nei NVIM, nei NVIV negali būti naudojami tam, kad pasunkintų kaltininko atsakomybę (pvz., tęsti veiksmus iki tol, kol kaltininkas pasisavins ar kitaip pagrobs didelės vertės turtą). Toks valstybės institucijų elgesys neatitiktų tų institucijų veiklos tikslų ir prieštarautų Konvencijos nuostatoms. Valstybės institucijos šioje byloje galėjo tęsti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus su J. K. tik dėl tų įmonių, su kuriomis pagal NVIM daroma nusikalstama veika, pasibaigus modelio sankcionavimo laikui, dar nebuvo baigta, arba, nors ir surinkta pakankamai nusikalstamos veikos įrodymų, tačiau reikia išaiškinti organizuotų grupių ir nusikalstamų susivienijimų veiklą, išaiškinti grupių organizatorius, grupių ryšius su kitomis grupėmis ar pareigūnais tam, kad būtų atskleistas visas jų organizacinis tinklas.

Nors byloje nustatyta, kad policijos pareigūnai, veikdami valstybės vardu pagal NVIM, neprovokavo J. K., o juo labiau kitų įmonių vadovus nusikalsti, tačiau laiku neužkirsdama kelio J. K. prašymams išrašinėti vis naujas PVM sąskaitas-faktūras, t. y. klastoti dokumentus, valstybė tam tikra prasme skatino J. K. ieškoti vis naujų įmonių jo nusikalstamai veiklai, kuri buvo jo pajamų šaltinis, plėtoti. Vėliau pradėjus ikiteisminį tyrimą ir gavus leidimą toliau imituoti nusikalstamą veiką, pareigūnai ir toliau bendravo su J. K., sudarė jam sąlygas toliau gauti iš jų suklastotus dokumentus, todėl tai skatino J. K. ieškoti naujų įmonių ir žmonių, norinčių pasinaudoti jo „paslaugomis“. Būtent šiam tikslui ir buvo nutarta pratęsti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus. 2003 m. liepos 28 d. L. K. tarnybiniame pranešime aiškiai nurodoma, kad J. K. siūlo policijos pareigūnams tęsti nusikalstamą veiką – išrašinėti fiktyvius buhalterinės apskaitos dokumentus įvairiems ūkio subjektams. Taigi tęsiant pareigūnų veiksmus, pradėtus pagal NVIM, nesant provokacijos, dėl ilgalaikio asmens, kurio atžvilgiu vykdomas tyrimas, nusikalstamos iniciatyvos palaikymo, net kai pati iniciatyva kyla ne iš pareigūnų, o iš asmens, kurio atžvilgiu vykdomas tyrimas, susidaro situacija, kai formaliai

teisėti valstybės veiksmai supanašėja su provokacija ir tampa neteisėtais. Šiuo atveju su valstybės institucijų pagalba ir pritarimu J. K. į nusikalstamą veiklą įtraukė įmonę, kurios vadovai iki pažinties su juo net neketino daryti nusikaltimų, t. y. M. K. ir UAB „Brasa“.

Šia nutartimi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas suformavo naują praktiką, kad provokacija galima ir faktiškai nepažeidžiant taikomo nusikalstamos veikos imitavimo modelio, kai pareigūnų, dalyvaujančių modelyje veiksmai dėl per ilgo modelio taikymo laiko iš esmės tampa provokuojančiais. Tai nereiškia, kad tokiu būdu pareigūnų atliekami veiksmai peržengė modelyje sankcionuotus atlikti veiksmus, šia nutartimi aiškinama, kad begalinis modelio taikymas laiko atžvilgiu iš esmės prieštarauja baudžiamojo proceso paskirčiai, t. y. ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Taip pat baudžiamojo procesas nustato, kad prokuroras ir ikiteisminio tyrimo įstaigos kiekvienu atveju, kai paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, privalo pagal savo kompetenciją imtis visų įstatymų numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika.

Apibendrinant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimus dėl provokacijos identifikavimo bei jos vertinimo, pažymėtina, kad yra formuojama nuosekli praktika dėl provokacija pažeidžiamų žmogaus teisių. Aukščiausiasis Teismas vienareikšmiškai konstatuoja, kad provokacija yra draudžiama, todėl nustačius, kad asmuo buvo išprovokuotas nusikalsti, jo baudžiamoji atsakomybė yra negalima. Atlikdamas kasacinės instancijos vaidmenį Lietuvos teisinėje sistemoje, Aukščiausiasis Teismas išskyrė pagrindines taisykles, kuriomis vadovaujantis, galima nustatyti, ar vykdant neviešo pobūdžio veiksmus t. y. imituojant nusikalstamą veiką, asmuo nėra provokuojamas nusikalsti.

Bendraja prasme, provokacija nustatoma tada, kai iš aplinkybių visumos galima daryti išvadą, kad atitinkama veika nebūtų buvusi atlikta be nusikalstamos veikos imitavimo dalyvių įsikišimo. Tai reiškia, kad sumanymas nusikalsti, asmeniui turėjo atsirasti anksčiau nei buvo pradėtas taikyti nusikalstamos veikos imitavimo modelis. Tai parodo, kad baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens valia nusikalsti nebuvo įtakota pareigūnų, ar kartu su jais dirbančių asmenų veiksmais.

Taip pat paminėtina, kad Aukščiausiasis Teismas plėsdamas provokacijos sampratą konstatavo, kad vertinant ar asmuo nebuvo išprovokuotas nusikalsti, būtina atsižvelgti ne tik į sprendimo, atlikti nusikalstamos veikos imitavimo veiksmus, teisėtumą, bet ir jų įgyvendinimo teisėtumą.

3.3 PROVOKACIJOS VERTINIMAS TARPTAUTINIŲ TEISMŲ PRAKTIKOJE

Analizuojant provokacijos sampratą baudžiamajame procese, būtina aptarti ne tik Lietuvos teisinėje sistemoje konstatuotas normas dėl provokacijos pripažinimo, kaip neleistiną valstybės institucijų veikimą, tačiau būtina išanalizuoti ir priežastis, dėl ko provokacija yra draudžiama. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nustatydamas gaires, kuriomis remiantis identifikuojama bei vertinama provokacija, konstatavo, kad esant provokuojamiems pareigūnų veiksams yra pažeidžiamas Konvencijos 6 str. 1 d., kurioje įtvirtinta teisė į teisingą (sąžiningą) procesą.

Pažymėtina, kad siekiant atskleisti provokacijos esmę, yra būtina analizuoti ne tik nacionalinių teismų priimamus sprendimus, kuriuose kalbama apie provokacija pažeidžiamas asmenų teises, tačiau yra būtina analizuoti ir Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojamą praktiką pasisakant dėl Konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimų.

Paminėtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas turėjo didelę įtaką nacionalinių teismų formuojamai praktikai dėl provokacijos vertinimo, kadangi Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai yra plačiai cituojami Aukščiausiojo Teismo priimamuose sprendimuose, todėl šiame darbe bus analizuojama Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojamą praktiką dėl provokacijos vertinimo.

Provokacijos sąvoka Lietuvos įstatymuose suformuota ganėtinai neseniai, t. y. Operatyvinės veiklos įstatymo 6 str. 5 d. Šiai sąvokai susiformuoti, pagrindus padėjo Konstitucinis teismas, kuris remdamasis Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojama praktika išaiškino, kad provokacija – tai spaudimas, aktyvus skatinimas ar kurstymas padaryti nusikalstamą veiką apribojant asmens veiksmų pasirinkimo laisvę, jei dėl to asmuo padaro ar kėsinaisi padaryti nusikalstamą veiką, kurios prieš tai neketino padaryti. Taigi, galima daryti pagrįstą išvadą, kad provokacijos instituto atsiradimas Lietuvoje yra betarpiškai susijęs su Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojama praktika.

Europos Žmogaus Teisių Teismas, nagrinėjo skundus prieš Lietuvą dėl Konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimų keliose, vėliau didelę įtaką turėjusiose bylose – Ramanauskas prieš Lietuvą, Malininas prieš Lietuvą, Lalas prieš Lietuvą bei konstatavo, kad baudžiamojon atsakomybėn patraukti asmenys buvo išprovokuoti nusikalsti.

Europos Žmogaus Teisių Teismas, nagrinėdamas pateiktą skundą byloje Ramanauskas prieš Lietuvą 2008 m. vasario 5 d. sprendimu konstatavo, kad: „Specialių tyrimo metodų naudojimas, ypač slaptų metodų, negali pats savaime pažeisti teisės į teisingą teismą. Vis dėlto

dėl policijos kurstymo pavojaus, atsirandančio pasitelkiant tokius metodus, jų naudojimas privalo turėti aiškias ribas. <...> Konvencija neužkerta galimybės remtis tokiais šaltiniais kaip anoniminiai informatoriai pradinėje tyrimo stadijoje ir kai nusikaltimo pobūdis gali to reikalauti. Vis dėlto vėlesnis bylą nagrinėjančio teismo rėmimasis tokiais šaltiniais, pagrindžiant apkaltinamąjį nuosprendį, yra kitas dalykas, ir tai yra priimtina tik, jeigu yra atitinkamos ir pakankamos garantijos išvengti piktnaudžiavimo – būtent, aiški ir numatoma procedūra sankcionuojant, įgyvendinant ir prižiūrint atitinkamas tyrimo priemones. Teisė į teisingą teisingumo vykdymą turi tokią svarbią reikšmę demokratinėje visuomenėje, jog jos negalima paaukoti vardan praktinių sumetimų.

Policijos kurstymu laikytina, jei pareigūnai, nepaisant to, ar jie būtų saugumo pajėgų atstovai, ar asmenys, veikę pagal jų instrukcijas, neapsiribotų iš esmės pasyviu baudžiamosios veikos tyrimu, bet darytų subjektui tokią įtaką, kokia sukurstytų nusikaltimo, kuris antraip nebūtų padarytas, padarymą, kad galėtų įrodyti nusikaltimą, t.y. pateikti įrodymus ir pradėti baudžiamąjį persekiojimą“.

Šiuo sprendimu Europos Žmogaus Teisių Teismas konstatavo, kad specialiųjų tyrimo metodų taikymas yra leidžiamas tiriant nusikalstamas veikas, tačiau būtina griežtai kontroliuoti tokiais metodais atliekamus veiksmus, kad jie neperaugtų į nusikalstamos veikos provokavimą. Taip pat sprendime yra pažymima, kad teismas priimdamas sprendimą bei remdamasis specialiųjų tyrimo metodais surinktais duomenimis turi būti garantuotas, kad nusikalstamą veiką imitavę modelio dalyviai nepiktnaudžiavo jiems suteiktomis teisėmis bei neperžengė modelyje nustatytų ribų. Tik įvertinus visus tyrimo metu surinktus duomenis bei išsamiai pasisakius apie jų teisėtumą, galima daryti išvadą, kad nebuvo pažeistos baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens teisės į teisingą (sąžiningą) procesą.

Įvertinęs visus surinktus duomenis Europos Žmogaus Teisių Teismas nustatė, kad: „Prašymą sankcionuoti nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį kartu su prašymu atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, STT pateikė 1999 m. sausio 26 d., kada A.Z. per V.S. jau buvo susisiekęs su pareiškėju ir šis aiškiai sutiko siekti trečio asmens išteisinimo už 3 000 JAV dolerių kyšį. Vyriausybės manymu, tokia įvykių eiga rodė, kad V.S. ir A.Z. veikė savo asmenine iniciatyva, iš anksto neinformavę institucijų. Vyriausybė teigė, kad sankcionuodamos ir įgyvendindamos modelį, baudžiamojo persekiojimo institucijos tik siekė atskleisti nusikaltimą, kurį pareiškėjas jau ketino padaryti. Vadinas, jos nėra kaltos dėl kurstymo.

Teismas negali sutikti su tokiais argumentais. Nacionalinės institucijos negali būti atleistos nuo atsakomybės už policijos pareigūnų veiksmus paprasčiausiai teigdamos, kad nors

ir vykdydami policijos pareigas, pareigūnai veikė „kaip privatūs asmenys“. Ypač svarbu, kad institucijos prisiimtų atsakomybę, nes pradinė operacijos stadija, būtent veiksmai atlikti iki 1999 m. sausio 27 d., vyko nesant teisinio pagrindo ar teismo sankcijos. Be to, sankcionuodamos modelio taikymą ir atleisdamos A.Z. nuo bet kokios baudžiamosios atsakomybės, institucijos įteisino preliminarią stadiją *ex post facto* ir pasinaudojo jos rezultatais.

Be to, nebuvo pateiktas įtikinamas paaiškinimas, kokios priežastys ar asmeniniai motyvai galėjo paskatinti A.Z. kreiptis į pareiškėją savo iniciatyva, neatkreipiant jo vadovų dėmesio, ar kodėl jis nebuvo persekiojamas už savo veiksmus preliminarioje stadijoje. Vyriausybė dėl šio aspekto tiesiog nurodė, kad visi su tuo susiję dokumentai buvo sunaikinti.

Iš to seka, kad už A.Z. ir V.S. veiksmus iki modelio sankcionavimo Lietuvos institucijos turėjo prisiimti atsakomybę pagal Konvenciją. Manant priešingai, būtų atvertas kelias piktnaudžiavimui ir savavališkumui, leidžiant apeiti taikomus principus „suprivačius“ policijos kurstymą.

Siekdamas įsitikinti, ar A.Z. ir V.S. apsiribojo „nusikalstamos veiklos tyrimu iš esmės pasyviu būdu“, Teismas privalo atsižvelgti į toliau pateikiamas aplinkybes. Pirma, nėra įrodymų, kad pareiškėjas anksčiau buvo padaręs nusikaltimų, ypač korupcinio pobūdžio. Antra, kaip matyti iš telefono pokalbių įrašų, visi A.Z. ir pareiškėjo susitikimai įvyko pastarojo iniciatyva, ir šis faktas, atrodytų, prieštarauja Vyriausybės teiginiui, jog institucijos nedarė pareiškėjui jokio spaudimo ar negrasino. Priešingai, matyti, kad per ryšį, užmegztą A.Z. ir V.S. iniciatyva, jie pareiškėją akivaizdžiai skatino įvykdyti nusikalstamus veiksmus, nors nebuvo objektyvių įrodymų, išskyrus gandus, kurie rodytų jo ketinimą įsitraukti į tokią veiklą.

Šių aplinkybių Teismui pakanka padaryti išvadą, kad anksčiau minėtų asmenų veiksmai peržengė vien tik pasyvaus nusikalstamos veiklos tyrimo ribas.

Konvencijos 6 straipsnio būtų laikomasi, tik jeigu pareiškėjas, prieštaraudamas ar kitomis priemonėmis, galėjo veiksmingai kelti kurstymo klausimą proceso prieš jį metu. Todėl šiais tikslais, priešingai negu teigė Vyriausybė, nėra pakankama laikytis bendrų garantijų, tokių kaip šalių lygybė ir gynybos teisės.

Kaltinimą palaikančios institucijos privalo įrodyti, jog nebuvo kurstoma, nebent pareiškėjo tvirtinimai būtų visiškai nepagrįsti. Nesant tokių įrodymų, teisminių institucijų uždavinys yra išnagrinėti bylos faktus ir imtis reikiamų priemonių tiesai atskleisti, siekiant nustatyti, ar buvo kurstoma. Nustačius, kad buvo kurstoma, jos turi daryti išvadas, vadovaudamosi Konvencija.

Teismas pastebi, kad viso proceso metu pareiškėjas teigė, kad jis buvo sukurstytas padaryti nusikaltimą. Taigi, vidaus institucijos ir teismai turėjo mažų mažiausiai atlikti išsamų tyrimą – kaip iš tiesų ragino Konstitucinis Teismas savo 2000 m. gegužės 8 d. nutarime – ar baudžiamojo persekiojimo institucijos neperžengė ribų, leidžiamų nusikalstamos veikos imitacijos elgesio modeliu, kitaip tariant, ar jos sukurstė nusikalstamos veikos padarymą. Tuo tikslu jos pirmiausia turėjo nustatyti priežastis, kodėl operacija buvo pradėta, policijos įsitraukimo į nusikaltimą mastą ir bet kokio kurstymo pobūdį ar spaudimą, kurį pareiškėjas patyrė. Tai buvo ypatingai svarbu, atsižvelgiant į faktą, kad V.S., iš pradžių supažindinęs A.Z. su pareiškėju ir, kaip matyti, vaidinęs svarbų vaidmenį įvykiuose, kurie lėmė kyšio davimą, byloje nebuvo pašauktas liudytoju, nes jo nebuvo galima surasti. Pareiškėjas turėjo turėti galimybę pasisakyti kiekvienu iš šių aspektų.

Vis dėlto vidaus institucijos neigė, kad buvo kurstymas, ir nesiėmė priemonių teismo nagrinėjimo metu atlikti išsamaus pareiškėjo tvirtinimų tyrimo. Tai yra, jos nesistengė išsiaiškinti, kokį vaidmenį šioje byloje vaidino pagrindiniai veikėjai, įskaitant A.Z. asmeninės iniciatyvos priežastis preliminarioje stadijoje, nepaisant fakto, kad pareiškėjo nuteisimas buvo pagrįstas įrodymais, gautais jo skundžiamais policijos kurstymo veiksmais.

Pabrėžtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nusprendė, jog nebūtina atmesti tokių įrodymų, nes jie patvirtina pareiškėjo kaltę, kurią jis pats pripažino. Nustačius jo kaltę, klausimas, ar buvo kokia nors išorinė įtaka padaryti nusikaltimą, tapo nebesvarbus. Tačiau prisipažinimas sukurstyto nusikaltimo padarymu negali panaikinti kurstymo ar jo padarinių“.

Padarydamas tokias išvadas Europos Žmogaus Teisių Teismas iš esmės nustatė keletą nusikalstamos veikos imitavimo modelio pažeidimų. Pirmiausia teismas nustatė, kad pirminiai veiksmai įvyko nesankcionavus nusikalstamos veikos imitavimo modelio, dėl ko kyla klausimų, kodėl A. Z. Ir V. S. nebuvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn už preliminarioje stadijoje atliktus veiksmus. Taip pat teismas konstatavo, kad iki pirminių veiksmų atlikimo nebuvo patvirtintos informacijos, kad Ramanauskas anksčiau buvo padaręs nusikaltimų, ypač korupcinio pobūdžio. Iš to darytina išvada, kad teismas negalėjo pripažinti, kad buvo „prisijungta“ prie daromos nusikalstamos veikos, kas iš esmės reiškia, kad buvo pažeistos Konvencijos 6 str. 1 d. normos. Kadangi nusikalstamos veikos imitavimo modelis nebuvo sankcionuotas, o veiksmai faktiškai atitiko modelio taikymą. Teismai negalėjo remtis tokiu būdu surinkta informacija, tačiau visgi pasinaudojo šių veiksmų atlikimo metu surinktais duomenimis.

Taip pat nacionaliniai teismai nurodė, kad institucijos nedarė pareiškėjui jokio spaudimo, tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismo kolegijos nuomonė buvo priešinga, kadangi buvo nustatyta, kad visi A.Z. ir pareiškėjo susitikimai įvyko pastarojo iniciatyva, jie pareiškėją akivaizdžiai skatino įvykdyti nusikalstamus veiksmus, o tai yra griežtai draudžiama, kadangi asmens siekis nusikalsti turi kilti iš jo vidinių paskatų, o ne kitiems asmenims jį įtakojant. (Tokios pozicijos Europos Žmogaus Teisių Teismas laikėsi ir byloje *Teixeira de Castro*, 1998 m. birželio 9 d. sprendimas, *Reports* 1998-IV) Šiuo atveju taipogi galima nustatytinas Konvencijos pažeidimas.

Pažymėtina, kad šiuo sprendimu taip pat buvo nustatytas ir dar vienas pažeidimas į teisingą procesą. Kadangi pareiškėjas visose instancijose kėlė provokacijos versiją, tai teismo pareiga buvo šią versiją paneigti, tačiau teismai šios pareigos neįvykdė. Teismo buvo konstatuota, kad provokacijos nebuvo, tačiau jokio išsamesnio tyrimo šiuo klausimu atlikta nebuvo. Tuo buvo pažeistas šalių rungtyniškumo principas.

Apibendrinant galima teigti, kad šis teismo sprendimas turi labai svarbią reikšmę plėtojant provokacijos identifikavimo ir jos vertinimo praktiką, kadangi buvo išplėstos provokacijos atpažinimo gairės, nustatant, kad pareigūnų kaip privačių asmenų veiksmai savaime nereiškia, kad provokacijos nebuvo. Tai nereiškia, kad pareigūnai negali turėti privačių interesų, tačiau byloje turi būti duomenys patvirtinantys, kokiais motyvais vedinas asmuo nusprendė atlikti veiksmus formaliai atitinkančius nusikalstamą veiką. Taip pat valstybė turi prisiimti atsakomybę pagal Konvenciją, jei tokius veiksmus asmuo atliko iki sankcionuojant nusikalstamos veikos imitavimo modelį.

Europos Žmogaus Teisių Teismui nagrinėjant skundą byloje Malininas prieš Lietuvą, iš esmės buvo remtasi Ramanausko byloje priimtu sprendimu. 2008 m. liepos 1 d. Teismas priėmė sprendimą, kuriame konstatavo, kad: „Naudojant slaptas specialiąsias tyrimo technikas turi būti numatytos priemonės, kaip išvengti piktnaudžiavimo; įrodymų rinkimas pareigūnų kurstyto veiksnių pagalba negali būti pateisinamas viešuoju interesu. Teismas jau yra konstatavęs, kad jo funkcija pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį yra patikrinti, ar nacionaliniai teismai tinkamai įvertino tariamą kurstyto veiksnių, ir užtikrinti tinkamą kaltinamojo gynybos teisių įgyvendinimą, ypač proceso rungtyniškumo ir šalių lygiateisiškumo principus. Be to, Teismas dar kartą pabrėžia, kad įrodymų priimtinumą klausimus pirmiausia sprendžia nacionalinė teisė bei vertina nacionaliniai teismai. Vertindamas, ar policijos pareigūnai apsiribojo „iš esmės pasyviu nusikalstamos veikos tyrimu“, Teismas atsižvelgė į žemiau nurodytas aplinkybes. Nebuvo duomenų, kad pareiškėjas anksčiau būtų padaręs nusikalstamų

veikų, susijusių su psichotropinėmis medžiagomis. Teismui nebuvo pateikta jokių objektyvių ir teismo patikrintų įrodymų, leidžiančių įtarti pareiškėją iki susitikimo su policijos pareigūnu – tariamam pirkėju – platinant ar rengiantis platinti psichotropines medžiagas. Vyriausybė neginčijo, kad pareiškėjas anksčiau nebuvo teistas, o bylos nagrinėjimo metu nebuvo pateikta jokių įrodymų, kad pareiškėjas būtų buvęs anksčiau susijęs su neteisėtu psichotropinių medžiagų platinimu. Svarbu, kad nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelis, ypatingai aplinkybės, susijusios su pareiškėjo elgesiu praeityje, teisme nebuvo iki galo atskleistos pareiškėjui. Todėl bylai reikšmingi įrodymai nebuvo nei atskleisti teismo posėdžio metu, nei ištirti, remiantis rungtyniškumo principu.

Teismas pastebi, kad pareigūnas V. pats ėmėsi iniciatyvos, nes kreipėsi į pareiškėją su klausimu, kur gali nusipirkti psichotropinių medžiagų. Po to pareiškėjas pasiūlė pats parduoti minėtas medžiagas. Sandoriui tęsiantis, pareiškėjui buvo pasiūlyta ženkli suma – 3000 JAV dolerių – už didelio kiekio psichotropinių medžiagų pateikimą. Tai akivaizdžiai rodė raginimą parduoti psichotropines medžiagas. Pirmosios instancijos teismas pripažino lemiamą policijos įtaką. Šie elementai, Teismo nuomone, peržengė policijos pareigūnų, kaip slaptų agentų, veiksmų ribas, todėl laikytini agentų provokatorių (*agents provocateurs*) veiksmais. Policijos pareigūnai sukurstė nusikalstamos veikos padarymą, o ne „prisijungė“ prie tęstinio nusikaltimo. Iš šių aplinkybių darytina išvada, kad policijos pareigūnai neapsiribojo iš esmės pasyviu nusikalstamos veikos tyrimu, bet pareiškėjo atžvilgiu darė tokią įtaką, kad sukurstytų jį padaryti nusikaltimą“.

Nors nusikalstamos veikos, kuriomis buvo kaltinami kaltinamieji tiek Ramanausko byloje, tiek Malinino byloje iš esmės yra skirtingos, tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismas nustatė analogiškus pažeidimus į sąžiningą procesą.

Pirmiausia Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymėjo, kad nebuvo duomenų, kad pareiškėjas anksčiau būtų padaręs nusikalstamą veiką, susijusią su psichotropinėmis medžiagomis, kas reiškia, kad valstybės institucijos neturėjo faktinio pagrindo sankcionuoti nusikalstamos veikos imitavimo modelį. Tai reiškia, kad asmens procesinės teisės į teisingą, sąžiningą procesą buvo pažeistos nuo pat nusikalstamą veiką imituojančio modelio pradžios, kas savaime reiškia Konvencijos pažeidimą.

Pažymėtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas nustatė, kad nagrinėjant bylą nacionaliniuose teismuose, nebuvo ištirti bylai reikšmingi įrodymai susiję su pareiškėjo elgesiu praeityje, todėl darytina išvada, kad nebuvo užtikrintas rungtyniškumo principas, kas pažeidžia

pareiškėjo teisę į procesą (tokia Teismo pozicija buvo suformuota ir nagrinėjant skundą byloje *Edwards and Lewis v. the United Kingdom*⁷²).

Taip pat teismas nustatė, kad pareiškėjas buvo sukurstytas padaryti nusikaltimą, kadangi nusikalsti iniciatyva kilo ne iš pareiškėjo valios, o iš pareigūno provokuojančių veiksmų. Pirmosios instancijos teismas taip pat pripažino lemiamą policijos įtaką nusikaltimo padarymui bei į tai atsižvelgė skirdamas bausmę.

Analizuojant Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. kovo 1 d. priimtą sprendimą byloje Lalas prieš Lietuvą, paminėtina, kad Lalas ir Malininas Lietuvoje buvo nuteisti toje pačioje byloje kaip bendrininkai, todėl šis sprendimas yra glaudžiai susijęs su 2008 m. liepos 1 d. priimtu sprendimu byloje Malininas prieš Lietuvą. Priimdamas sprendimą Lalas prieš Lietuvą, Teismas konstatavo, kad: „dėl procesinio aspekto šioje byloje turi būti padaryta tokia pat išvada, kaip ir *Malinino* byloje, atsižvelgiant į toliau išdėstytus argumentus. Teismas pažymi, kad nebuvo jokių įrodymų, jog pareiškėjas ar jo bendrininkas būtų anksčiau padarę kokius nors su narkotikais susijusius nusikaltimus. Vyriausybė tvirtino, kad M. turėjo teistumą, tačiau šalių pateiktuose dokumentuose nėra jokių aiškių požymių dėl jo ankstesnio dalyvavimo prekyboje narkotikais. Teisme nebuvo pateikta jokių bendrininko ankstesnį dalyvavimą minėtoje nelegalioje prekyboje pagrindžiančių įrodymų. Be to, pareigūnai neturėjo jokios informacijos apie pareiškėjo dalyvavimą prekyboje narkotikais ar apie tai, kad jis būtų žinojęs apie M. neteisėtą veiklą iki policijos pareigūnams pradedant savo operaciją. Konkrečiai, panašu, kad nusikalstamą veiklą imituojančio elgesio modelis teismo nagrinėjimo metu nebuvo visiškai atskleistas pareiškėjui, ypač, kiek tai susiję su įtarimais dėl bendrininko ankstesnio elgesio. Taigi šie reikšmingi įrodymai nebuvo viešai pateikti bylą nagrinėjusiam teismui ar išnagrinėti pagal rungtyniškumo principą, todėl pareiškėjo argumentai dėl sukurstymo nebuvo tinkamai ištirti vidaus teismuose“.

Išnagrinėjęs bylą Lalas prieš Lietuvą, Teismas iš esmės rėmėsi tais pačiais argumentais, kaip anksčiau minėtoje byloje Malininas prieš Lietuvą, juolab, kad ir faktinės bylos aplinkybės nesiskyrė, todėl nekartojant argumentų, kurie išsakyti apibendrinus sprendimą byloje Malininas prieš Lietuvą, daroma ta pati išvada, kad nagrinėjant bylą nacionaliniuose teismuose, buvo pažeista Konvencijos 6 str. 1 d. norma, reiškianti, kad nebuvo užtikrinta teisė į teisingą (sąžiningą) procesą.

Apibendrinant šiuos tris bene didžiausią reikšmę provokacijos sampratos formavimuisi turėjusius sprendimus, pažymėtina, kad Lietuvos teismų sistemoje buvo daroma gana daug

---

⁷² *Edwards and Lewis v. the United Kingdom* [GC], nos. 39647/98 ir 40461/98, §§ 46–48, ECHR 2004-X.

Konvencijos pažeidimų susijusių su asmenų teise į teisingą (sąžiningą) procesą. Taip pat ne visais atvejais buvo tinkamai kontroliuojamas nusikalstamos veikos imitavimo modelio vykdymo teisėtumas, kadangi neretai policijos pareigūnai peržengdavo pasyvių stebėtojų vaidmenį, taip įtakodami kontroliuojamus asmenis nusikalsti.

Taip pat išanalizuotuose Tesimo sprendimuose visais atvejais buvo nustatyta, kad nacionaliniai teismai netinkamai vertino nusikalstamos veikos imitavimo modelio sankcionavimo teisėtumą, kadangi visais paminėtais atvejais nebuvo nustatytas faktinis modelio taikymo pagrindas. Be to, teismai nesivadovavo rungtyniškumo principu ir teismo nagrinėjimo metu tinkamai neištyrė gynybos keliamos versijos dėl provokuojančių teisėsaugos institucijų veiksmų.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Provokacija suprantama kaip valstybės institucijų daroma lemiama įtaka, dėl kurios yra suvaržomos asmenų teisės pasirinkti vieną ar kitą elgesio variantą. Taip kontroliuojamas asmuo „įviliojamas“ į nusikaltimo padarymo „spąstus“, kurio prieš įsikišant valstybės institucijoms neketino daryti.
2. Visais atvejais išprovokavus asmenį nusikalsti yra padaromi žmogaus teisių pažeidimai į teisingą (sąžiningą) procesą, dėl ko iš asmens nuo pat proceso pradžios atimama Konstitucinė teisė į gynybą. Valstybė negali „sukurti“ nusikaltimų, kad vėliau už juos asmenį nubaustų, juolab, kad tai prieštarauja ir baudžiamojo proceso tikslams.
3. Vertinant, ar atliktas ikiteisminis tyrimas buvo teisėtas bei asmuo nebuvo išprovokuotas nusikalsti, būtina nustatyti, ar valstybės institucijų veiksmuose nėra provokacijos požymių.

Provokacija išskiriama, kai galima nustatyti procesinius nusikalstamos veikos imitavimo modelio pažeidimus (pažeidimus susijusius su nusikalstamos veikos imitavimo sankcionavimo teisėtumu) bei materialiuosius pažeidimus (pažeidimus susijusius su nusikalstamos veikos imitavimo modelio vykdymo teisėtumu).

4. Pagal šiuo metu galiojančius nacionalinius įstatymus, priklausomai nuo bylos tyrimo stadijos, nusikalstamos veikos imitavimo modelis gali būti sankcionuojamas tiek prokuroro tiek ikiteisminio tyrimo teisėjo. Autoriaus nuomone tokia praktika yra ydinga, kadangi prokuroras palaiko kaltinimą bei siekia, kad byloje būtų daugiau kaltinančių duomenų, todėl jo subjektyvus vertinimas gali turėti įtakos nusikalstamos veikos imitavimo modelio sankcionavimui.

Siekiant nenuklysti nuo formuojamos praktikos, manytina, kad teisė sankcionuoti modelį bei kontroliuoti jo eigą turi priklausyti išimtinai teismui, todėl darytina išvada, kad yra reikalinga keisti Kriminalinės žvalgybos įstatymo 13 str. 1 d. formuluotę, nurodant, kad nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus prokuroro teikimu sankcionuoja ikiteisminio tyrimo teisėjas.

Tokiu būdu būtų išvengiama tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojamoje praktikoje, konstatuojamų žmogaus teisių pažeidimų, kai neteisingai sankcionavus nusikalstamos veikos imitavimo modelį asmuo yra išprovokuojamas nusikalsti.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija; Valstybės žinios. 1992 m., Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Baudžiamais kodeksas. Valstybės žinios 2000. Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1431, Nr. 46.
4. Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas. Valstybės žinios. 2012, Nr. 122-6093.
5. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 65-2633.

Tarptautinės teisės aktai:

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 2015 m. lapkričio 4 d. Roma.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198¹ straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“ Nr. 26/07.

Specialioji literatūra:

1. G. Goda; Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą; Teisė 2000. Nr. 37.
2. G. Goda, Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese, VĮ Registrų centras, 2014.

3. A. Gutauskas, J. Laucius; Korupcija Lietuvoje: Ikiteisminio ir teismo nagrinėjimo praktika, 2007. Teisės institutas.
4. R. Jurka; Nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai: provokacijos formos. Lietuvos advokatūra, 2013 Nr. 1 (46).
5. S. Bronitt; The law in undercover policing: A comparative study of entrapment and covert interviewing in Australia, Canada and Europe.
6. A. Carlon; Entrapment, punishment and the sadistic state; Virginia law review [Vol. 93:1081].
7. Legal studies, Vol. 31 No. 1, March 2011.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

1. Teixeira de Castro v. Portugal, Application no. 25829/94, judgment of 9 June 1998.
2. Sequeira v. Portugal, Application no. 73557/01, decision of 6 May 2003.
3. Edwards and Lewis v. the United Kingdom, Application no. 39647/98, 40461/98, judgment of 22 July 2003.
4. Vanyan v. Russia, Application no. 53203/99, judgment of 15 December 2005.
5. Ramanauskas v. Lithuania, Application no. 74420/01, judgment of 5 February 2008.
6. Pyrgiotakis c. Grece, Requête no. 15100/06, ARRÊT du 21 février 2008.
7. Miliniene v. Lithuania, Application no. 74355/01, judgment of 24 June 2008.
8. Malininas v. Lithuania, Application no. 10071/04, judgement of 1 July 2008.
9. Lalas v. Lithuania, Application no. 13109/04, judgement of 1 March 2011.

Nacionalinių Teismų praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 27 d kasacinė nutartis Nr. 2K-52/2001.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 14 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-619/2003.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 28 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-332/2006.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 28 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-332/2006.

5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 4 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-549/2006.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 17 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-624/2006.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis, Teismų praktika Nr. 27, Vilnius, 2007, p. 321.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 27 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-714/2007.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 29 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-72/2008.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 16 d. kasacinė nutartis Nr. 2A-P-6/2008.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos 2009 m. kovo 5 d. kasacinė nutartis Nr. 2A-P-2/2009.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos 2010 m. kovo 5 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-P-36/2010.
13. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 22 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-7-86/2011.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 11 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-418/2011.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 18 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-439/2011.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos 2011 m. lapkričio 8 d. kasacinė nutartis Nr. 2A-P-1/2011.
17. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2011 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-157/2011.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis Nr. 2K-510/2011.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gegužės 29 d. nutartis Nr. 2K-262/2012.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis Nr. 2K-530/2012.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. balandžio 16 d. nutartis Nr. 2K-192/2013.

22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 24 d. nutartis Nr. 2K-270/2013.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 3 d. nutartis Nr. 2K-302/2013.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 2 d. Teismų praktikos nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis ar pirmos kategorijos šių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) (BK 259-261, 263-264, 266 straipsniai) Apžvalga Nr. AB-40-1. 40, p. 495-621.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. balandžio 16 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-209-489/2015.
26. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. liepos 3 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-190-511/2015.
27. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. liepos 3 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-373-303/2015.
28. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. spalio 29 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-430-746/2015.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. gruodžio 3 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-7-357-699/2015.
30. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2015 m. gruodžio 15 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-7-414-303/2015.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. vasario 2 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-11-895/2016.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. kovo 22 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-11-895/2016.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. kovo 22 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-97-976/2016.

SANTRAUKA

Kiekvienos teisinės valstybės pareiga sukurti tokią teisinę sistemą, kad nepažeidžiant asmenų teisių, padaryti nusikaltimai būtų kuo greičiau išaiškinti, o kalti asmenys patraukti baudžiamojon atsakomybėn, todėl šiame magistro darbe analizuojama provokacijos samprata bei iš provokacijos kylantys baudžiamojo proceso pažeidimai.

Šiuo rašto darbu atkreiptinas dėmesys į provokacijos formas, kadangi pagal nacionaliniuose įstatymuose pateiktą provokacijos apibrėžimą, provokacija galima tik aktyviais veiksmais apribojant asmens pasirinkimo laisvę nusikalsti. Išanalizavus teismų praktiką, autorius pritaria formuojamai praktikai, kad provokacija galima ir formaliai neatliekant aktyvių veiksmų, tai yra galima ir pasyvi (netiesioginė) provokacija. Taip pat išanalizuotas provokacijos metu surinktų duomenų atitikimas įrodymams keliamiems reikalavimams bei tokių įrodymų vertinimas priimat procesinį sprendimą baudžiamojoje byloje.

Pažymėtina, kad asmens išprovokavimas padaryti nusikaltimą yra vertinamas kaip Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimas, kadangi tokiu atveju iš asmens atimama teisė į teisingą (sąžiningą) procesą, dėl ko taip pat pažeidžiama asmens teisė į gynybą, o tai savo ruožtu nėra suderinama su baudžiamojo proceso tikslais.

Atskleidžiant provokacijos sampratą, yra būtina paminėti, kad didžiulę įtaką provokacijos išaiškinimui turi teisminės institucijos, kadangi jos turi pareigą nustatyti, ar įgyvendinant nusikalstamos veikos imitavimo modelį, pareigūnų veiksmai nesupanašėjo su provokacija ir netapo neteisėtais. Taip pat paminėtina, kad išanalizavus tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojamą nuoseklią praktiką, darytina išvada, kad siekiant patikrinti, ar asmuo nebuvo išprovokuotas padaryti nusikaltimo, būtina patikrinti nusikalstamos veikos imitavimo modelio sankcionavimo (t. y. būtina patikrinti, ar buvo teisinis ir faktinis pagrindas sankcionuoti nusikalstamos veikos imitavimo modelį) ir vykdymo (t. y. būtina patikrinti, ar asmenys veikę pagal sankcionuotą modelį neperžengė modelio ribų bei neatliko tokių veiksmų, kurie turėtų esminės įtakos kontroliuojamų asmenų apsisprendimui nusikalsti) teisėtumą.

SUMMARY

The Conception of State Entrapment in Criminal Procedure

Every legitimate state has duty to create such a legal system, that the crime would be solved as fast as possible without violating human rights and the guilty persons would be prosecuted, therefore in this master's degree study author analyzed conception of state entrapment and violations of criminal procedures rising from state entrapment.

In this thesis author pays attention to the forms of state entrapment, because according to the definition of state entrapment provided in the national law, state entrapment is possible only with active state actions, that limit person's right to choose whether to commit a crime. According to the analysis of court precedents, author agrees, that state entrapment may occur without active state actions; that means that state entrapment is also possible by passive actions. This master's degree also contains the analysis of facts gained from state entrapment, conforming requirements of evidence and such evidence evaluation making procedural decision in criminal case.

It is noted, that entrapping person to commit a crime is valuating as violation of Human Rights and Fundamental Freedoms Conventions article 6 part 1, because in such case there would be denied person's right to a fair trial, besides it would violate person's right to defend himself and that is not compatible with the purposes of criminal procedure.

Revealing conception of state entrapment, it is necessary to notice that judicial instances have a huge impact on entrapment clarification, because it is their responsibility to identify, if the actions of the officers did not assimilate with the entrapment and did not become illegal, while implementing criminal act simulating model. Also it is mentioned, that analysis of Supreme Court of Lithuania, the same as European Human Right Court formed a consistent practice, leads to conclusion, that on purpose to verify if person was not entrapped to commit a crime, it is necessary to verify the legitimacy of criminal act simulation model's authorization (i.e. it is necessary to verify, was there legal and factual grounds to authorize criminal act simulating model) and execution (i.e. it is necessary to verify if subjects acting in sanctioned model did not cross model boundaries and did not carry out such actions, which have significant influence to commit a crime) legitimacy.